

MASARYKOVA UNIVERZITA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogických věd

Pedagogika

VPLYV RODINY A VÝCHOVNÉHO PROSTŘEDÍ

NA RÓMSKÉ DĚTĚ NA 1. STUPNI ZŠ

Magisterská diplomová práce

Bc. Anna Bystrianská

Vedúca práce: doc. PhDr. Dana Knotová, Ph.D.

Brno 2014

*Vyhlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala
samostatne s využitím uvedených prameňov a literatúry*

.....

Anna Bystrianská

Pod'akovanie

Chcem sa pod'akovať predovšetkým doc. PhDr. Dane Knotovej, Ph.D., za jej obetavosť, trpezlivosť a odborné rady v rámci konzultácií pri vypracovávaní mojej diplomovej práce. Taktiež moje pod'akovanie patrí obetavým triednym učiteľom, rómskym a sociálnym asistentom a najmä respondentom, bez ktorých by táto práca nevznikla. A samozrejme moje veľké ďakujem patrí mojej rodine, ktorá sa spolupodieľala pri výskumnej časti a kolegom v práci, ktorí ma podporovali a boli tak mojou podporou pri štúdiu.

Anotácia:

Diplomová práca pozostáva z teoretickej a empirickej časti. Vnútorne sa člení na kapitoly.

Teoretická časť práce je zameraná na rómske etnikum a jeho sociokultúrne odlišnosti. Poukazuje na výrazné kontrasty medzi Rómami žijúcimi v segregovaných a integrovaných oblastiach na Slovensku. Zaoberá sa aktuálnymi problémami v súvislosti s procesom vzdelávania Rómov, najmä adaptačnými problémami detí v škole. Zároveň kladie dôraz na špecifiká sociálneho prostredia a jeho podnetnosť vo vzťahu k školskej úspešnosti dieťaťa. Osobitne venuje pozornosť procesu adaptácie v škole u detí pochádzajúcich z málo podnetného sociálneho prostredia. Taktiež si všíma vzťah rómskych rodín k inštitucionalizovanému vzdelávaniu.

Empirická časť práce je zameraná na prieskum najčastejších príčin vzniku a výskytu adaptačných problémov v škole u skupiny rómskych detí a u skupiny nerómskych detí. V následnom výskume sa podrobnejšie zaoberáme skúmaním priamych súvislostí vplyvu málo podnetného sociálneho prostredia na vznik adaptačných problémov v škole.

Kľúčové slová:

Rómska rodina, rómske dieťa, sociálne znevýhodnené dieťa, málo podnetné sociálne prostredie, integrácia, segregácia, výchova a vzdelávanie, adaptačné problémy, škola.

Abstract:

The Diploma Project is divided into two parts: theoretical and empirical. It contains chapters.

The theoretical part of the project is dedicated to the Romany ethnic group and its socio-cultural differences. It emphasizes a very marked contrast between the Romany people living in segregated regions and those living in integrated regions of Slovakia. It focuses on contemporary problems in connection with the educational process of the Romany, especially the adaptability problems of schoolchildren. At the same time it stresses the differences of their social environment and its

stimulation in relation to child success at school. Particularly, it brings the adaptation process of children coming from a less stimulating social environment to notice.

Moreover, it notices the relation of Romany families to institutional education. The empirical part of the project is dedicated to research of the most common causes of appearance of adaptability problems at school within two compared groups of children. Romany and non-Romany. The following research examines direct relations of the influence of a less stimulating social environment to the appearance of adaptability problems at school, in detail. It follows attitudes of a group Romany childrens parents and a group non-Romany childrens parents, both parents of childrens with adaptability problems at school .

Key words: Romany family, Romany child, socially disadvantaged child, less stimulating social environment, integration, segregation, upbringing and education, adaptability problems, School.

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČASŤ	
1 RÓMSKE ETNIKUM	
1.1. Etnikum	9
1.2 Charakteristika rómskeho etnika	9
1.3 Sociokultúrne odlišnosti rómskeho etnika	11
1.4 Proces socializácie a adaptácie	12
1.5 Integrácia a segregácia Rómov	14
1.6 Integrácia Rómov v rámci politiky EÚ	15
2 VZDELÁVANIE RÓMOV V MINULOSTI A DNES	
2.1 Vzdelávanie Rómov v minulosti	16
2.2 Rómsky žiak v súčasnosti	21
2.3 Nultý- prípravný ročník	23
2.4 Individuálny prístup k rómskym žiakom na 1. stupni ZŠ.	24
3 STAV VZDELÁVACEJ POLITIKY VOČI RÓMSKYM DEŤOM	
3.1 Rómovia na Slovensku po roku 1989	25
3.2 Koncepčné zámery vlády SR na riešenie problémov Rómov od roku 1989.....	26
3.3 Strategické zámery v oblasti výchovy a vzdelávania pre základné školy v súčasnosti	28
4 ANTIDISKRIMINAČNÁ LEGISLATÍVA V SR	
4.1 Východiská antidiskriminačnej legislatívy	33
4.2 Ciele a filozofia antidiskriminačnej legislatívy	35
4.3 Dostupnosť údajov o rómskych deťoch a žiakoch	36
5 EMPIRICKÁ ČASŤ	
5.1 Príprava a organizácia výskumu	37

5.2 Vymedzenie výskumného problému .	38
5.3 Výskumný súbor	40
5.4 Výskumný nástroj	42
5.5 Rozbor a analýza výsledkov	43
ZHRNUTIE VÝSLEDKOV ŠETRENIA	56
ZÁVER	59
ZOZNAM LITERATÚRY A ELEKTONICKÝCH ZDROJOV	
PRÍLOHY	

Úvod

***„Keď dáš dieťaťu rybu, nakrmiš ho na deň, ak ho naučíš
loviť, dáš mu potravu na celý život“***

Čínske príslovie

Jeden zo základných prostriedkov pre lepšiu a kvalitnejšiu budúcu generáciu Rómov je výchova a vzdelávanie, presne tak o ňom hovorí už staré čínske príslovie. Základy výchovno-vzdelávacieho procesu sa u nás realizujú prostredníctvom sústavy škôl a rodinnej výchovy. Zlatým kľúčom na riešenie problémov rómskej politiky je vzdelávanie. Zlepšenie kvality života by malo začať práve vzdelávaním. To je prvopočiatok, prameň ale i skala, z ktorej sa dá postaviť cesta budúcnosti. Prekvapujúco aj samotní Rómovia majú príslovie: „Love tutar čoren, al'e so džanes, ňiko tutar na lela.“ (Valachová, D., 2002, s.15) „Peniaze ti môžu ukradnúť, ale to, čo si sa naučil ti nikto nevezme.“

Získanie inštitucionálneho vzdelania s cieľom zlepšenia si vlastných ekonomických podmienok, nepatrilo medzi priority Rómov. V súčasnosti však vzdelanie rómskych detí patrí medzi priority sociálnej politiky štátu a rovnakú možnosť a povinnosť vzdelania zaručuje aj legislatíva nášho štátu. Predpokladom zlepšenia situácie je, aby rómske deti čo najskôr a to podľa možnosti všetky navštevovali materskú školu. Prinajmenšom posledný ročník materskej školy by mal byť povinný pre všetky deti, aby pri nástupe do prvého ročníka základnej školy čo najmenej zaostávali. Pri nástupe do školy býva častým nedostatkom životospráva, nevyhovujúce bývanie, zlý psychický a fyzický stav. Školská zrelosť by sa nemala posudzovať podľa noriem pre nerómske deti. V závislosti od špecifických čŕt rómskeho jazyka je myslenie Rómov veľmi konkrétne. Rómske deti majú nadanie predovšetkým na hudbu a tanec, sú bezprostredné, spontánne, hravé, prítulné. (Valachová, D. 2002, s. 43) V prvom rade si musíme uvedomiť, že Rómovia sú predstaviteľmi úplne inej kultúry ako je európska, s odlišnou filozofiou života a myslenia, odlišným obsahom socializácie, s odlišnou psychologickou štruktúrou.

Preto musíme pri edukácii rómskych detí vychádzať z týchto poznatkov a prispôbiť ju ich možnostiam a požiadavkám.

Cieľom našej diplomovej práce je zistiť aktuálny stav sociálnych podmienok podieľajúcich sa na edukácii rómskych detí s ohľadom na ich časté diskriminačné postavenie v rámci spoločnosti .

Diplomová práca je členená do kapitol s rôznym zameraním. V prvej kapitole sa zameriavame na charakteristiku rómskeho etnika s dôrazom na jeho špecifiká. Analyzujeme súčasné rodinné a sociálne prostredie , z ktorého pochádzajú deti s adaptačnými problémami. a objasňujeme koncepčné zámery vlády SR. V druhej kapitole sa venujeme vzdelávaniu rómskych žiakov v minulosti a dnes. V tretej kapitole venujeme pozornosť aktuálnemu stavu vzdelávacej politiky a analyzujeme súčasný stav vzdelávacej politiky rómskeho etnika na Slovensku. V štvrtej kapitole sa venujeme východiskám a cieľom antidiskriminačného zákona. V empirickej časti prezentuje výsledky nášho šetrenia, ktoré sme realizovali v obciach s rómskym obyvateľstvom na juhozápade Slovenska.

1. RÓMSKE ETNIKUM

1.1 ETNIKUM

Slovo *ethnos* pochádza z gréčtiny, ktoré v preklade znamená kmeň, rasa, národ. Pojem etnikum sa používa k členeniu ľudstva na skupiny pomocou kultúrne vyjadrených totožností a odlišností ich členov. Pri štúdiu etnicity sa zameriavame na kultúrny obsah etnickej skupiny, alebo na ich vzájomné vzťahy. Spôsob, akým sa etnikum odlišuje, závisí skôr na konkrétnom kontexte než na všeobecnej definícii. Etnikum teda nie je jednotkou reálnou, ale jednotkou myslenou a konštruovanou.

Průcha tento výraz definuje ako *„súhrn kultúrnych, rasových, jazykových a teritoriálnych faktorov, historických osudov a predstáv o spoločnom pôvode, formujúcich etnické vedomie človeka, jeho etnickú identitu.“* (Průcha, 2006)

Etnonymum, to je spoločné sebakopomenovanie ľudí s rovnakou etnicitou, ktoré funguje ako vonkajší diferenciačný znak. To znamená, že je to meno, s ktorým sa stotožňujú všetci jednotlivci- príslušníci kultúrnej- etnickej skupiny. Takýmto menom je prakticky pre všetky skupiny v súčasnosti opisovaného kultúrneho spoločenstva meno Róm- Rómovia a z neho odvodené adjektíva.

1.2 CHARAKTERISTIKA RÓMSKEHO ETNIKA

„Rómovia sú etnickou skupinou, t.j. skupinou ľudí spoločného pôvodu a jazyka so spoločnými kultúrnymi znakmi.“ (Lehocká, 2004) Je všeobecne známe, že v súčasnosti na svete žije okolo 10- 12 mil. Rómov, z toho vyše 10 mil. v Európe. V Slovenskej republike ich žije vyše 450 tis., takže čo do počtu sú druhou najpočetnejšou minoritnou skupinou. Do Európy prišli koncom 13-teho storočia z Indie a sú súčasťou aj našej spoločnosti. Rómska menšina na Slovensku má všetky atribúty stabilnej menšiny, ktoré Onderčová definuje do niekoľkých bodov:

- Celé generácie Rómov sú usídlené na našom území už niekoľko desaťročí
- Rómske etnikum si udržiava svoj vlastný jazyk, kultúru a zvyky

- Rómom je vlastná dlhodobá snaha o uchovanie vlastnej identity – istá uzavretosť života rómskych komunít voči ostatným obyvateľom v regióne
- Problémy spôsobujú väčšinou tí Rómovia, ktorí žijú segregovane
- Nízka socio-kultúrna úroveň je spôsobená bariérami v prístupe ku vzdelávaniu – problémy v komunikácii spôsobuje funkčnú negramotnosť
- U Rómov je odlišné vytváranie podmienok v rodine pre podporu školskej úspešnosti detí – rozdielny rebríček hodnôt (rodina verzus vzdelanie)
- Rómovia majú špecifické vzájomné postoje a predsudky (Onderčová, 2003)

Historické pramene potvrdzujú, že boli vždy odlišní od majoritnej spoločnosti a ich sociálne postavenie bolo vždy nízke. Každodenne sa akýmkoľvek spôsobom dostávame v bežnom živote do kontaktu s Rómami, zaujímame svoje postoje nie na základe svojich skúseností a zážitkov, ale podľa verejnej mienky okolia a jeho predsudkov. „Vytváranie predsudkov a stereotypov voči Rómom na Slovensku a následný vznik nepriateľských a odmietavých postojov bol v minulosti a je aj v súčasnosti formovaný množstvom faktorov.“ (Kriglerová, 2002, s.122)

Postoje príslušníkov majoritnej skupiny k Rómom sa rozvíjajú už od detstva. Najlepším príkladom z tejto oblasti sú postoje detí z majoritnej spoločnosti vo vzťahu k ich rómskym spolužiakom. Ako uvádza Vágnerová, nepriaznivou skutočnosťou k rómskej integrácii ostáva, že neproblematické tzn. zo všeobecného pohľadu adaptované rómske deti nie sú prijateľne bežnou populáciou, pretože sú Rómovia, no zároveň nie sú dobre hodnotené ani svojimi rómskymi vrstovníkmi, pretože sa správajú odlišne, než je v rómskom etniku bežné. (Vágnerová, 1999) Rómska spoločnosť sa v značnej miere sociálne diferencovala a tak mnohé rodiny dosiahli rovnakú úroveň ako je priemer majoritnej spoločnosti. Vznikla aj intelektuálna skupina, skupina podnikateľov či zбоhatlíkov. Zdrojom konfliktov vždy bola skupina neprispôsobivých Rómov, žijúcich na nízkej sociálnej úrovni v rozpore s normami spoločnosti. Vedecký výskum rómskeho etnika sťažuje fakt, že ich kultúra nie je jednotná, ale aj to, že si Rómovia svoje zvyky a životný štýl strážia ako svoje súkromie. (Onderčová, 2003)

Hodnotová orientácia minoritného spoločenstva nebola vždy v súlade s hodnotami, uznávanými a pestovanými majoritným spoločenstvom. No v priebehu mnoho rokov konkrétne skúsenosti a interakcie medzi rómskym a majoritným obyvateľstvom narúšali už zaužívané stereotypy o neprispôsobivosti rómskeho obyvateľstva.

1.3 SOCIOKULTÚRNE ODLIŠNOSTI RÓMSKEHO ETNIKA

U Rómov badáme charakteristické znaky, ktorými sa líšia od majoritnej spoločnosti. Prejavujú sa najmä v odlišnosti zovňajšku. Partnerské vzťahy utvárajú v podstatne mladšom veku a majú v priemere viac detí. Toto všetko vyvoláva u majoritnej spoločnosti predstavu, že nie sú dostatočne zodpovedný a nemajú žiadnu úroveň morálky.

Historické pramene potvrdzujú, že boli vždy odlišní od majoritnej spoločnosti a ich sociálne postavenie bolo veľmi nízke. „ Vytváranie predsudkov a stereotypov voči Rómom na Slovensku a následný vznik nepriateľských a odmietavých postojov bol v minulosti a je aj v súčasnosti formovaný množstvom faktorov.“ (Kriglerová, 2002, s.122)

Vyznačujú sa u nich aj charakteristické etnografické znaky, ktorými sú vlastný jazyk, normy, hodnoty, kultúra a v neposlednom rade aj tradičný spôsob života. V procese integrácie Rómov sa však mnohé z nich vytrácajú. Môžeme pozorovať, že v súčasnosti najmä mladšia veková kategória neovláda rómsky jazyk. Túto skutočnosť aj v ich prejave vo vzťahu k vlastnej identite. Niektorí Rómovia sa k rómskej národnosti nehlásia často aj preto, že ju považujú za menejcennú a začiatkom školskej dochádzky spoznávajú nové podmienky, ktoré ich vedú k utváraniu si vlastného názoru a neskôr k začleňovaniu sa do spoločnosti .

Rómska spoločnosť sa v značnej miere sociálne diferencovala a tak mnohé rodiny dostali rovnakú úroveň, ako aj priestor majoritnej spoločnosti. Zdrojom konfliktov vždy bola skupina neprispôsobivých Rómov, žijúcich na nízkej sociálnej úrovni, v rozpore s normami spoločnosti. No žiaľ väčšina rómskeho obyvateľstva ešte dodnes žije v osadách, a dá sa povedať, že sú na tom zle vzhľadom postoja k získaniu vzdelania. Dá sa povedať , že čím ďalej sa osídlenie od materskej obce či mesta nachádza, tým horšia je kvalita života v ňom.

Sú často izolovaní od ostatných usadlostí a často v absentuje základné hygienické vybavenie, voda, elektrina, kúrenie. Domy sú postavené z dreva, alebo hlinených nepálených tehliel. Tí najchudobnejší majú jednu izbu, v ktorej často býva i desať ľudí. Okolie býva zväčša zdevastované.

V predchádzajúcom období boli niektorým rodinám poskytnuté panelové bytovky. Boli to často zaostalé rodiny, ktoré si nevedeli zvyknúť na nové vymoženosti – plynový sporák, kúpeľňa či splachovací záchod.

1.4 PROCES SOCIALIZÁCIE A ADAPTÁCIE

Každý človek sa narodí do určitého prostredia, spoločnosti, do sociálneho prostredia určitej materiálnej, sociálnej a kultúrnej úrovne. Charakter prostredia, v ktorom jednotlivec vyrastá, určí v konečnom dôsledku charakter jeho osobnosti. S určitou pravdepodobnosťou sa bude inak vyvíjať dieťa, ktorému rodina poskytne kvalitné, podnetné prostredie a inak dieťa, ktoré sa narodí do neúplnej rodiny alebo nefunkčnej rodiny. Celé spoločenstvo, do ktorého sa dieťa narodí, všetky jeho skupiny spolu s osobnosťou individua, tvoria *sociálny systém*- je to teda celé sociálne prostredie v ktorom žijeme.

Vplyv sociálneho prostredia je silný, no nie celkom priamočiary. Pri formovaní osobnosti sa prelínajú vplyvy *konštitučné* (napr. dedičnosť, vybavenosť organizmu špecifickými zmyslovými orgánmi...), *sociálne vplyvy a vplyv vlastnej aktivity, vlastného reagovania, rozhodovania sa jedinca*. Tento proces formovania, utvárania, zospoločenšťovania človeka nazývame procesom *socializácie*.

Podľa Ondrejkooviča je socializácia aj procesom vzniku a vývinu osobnosti vo vzájomnej závislosti od spoločensky sprostredkovaného sociálneho a materiálneho okolia (Ondrejkoovič, 1997). Tento proces je najčastejšie definovaný ako proces, ktorý je založený na stále sa rozširujúcej a prehľbujúcej integrácii jednotlivca a sociálneho prostredia. V literatúre sa stretneme s viacerými definíciami socializácie, napr.:

- Premena biologického jednotlivca na kultúrnu bytosť (Nakonečný ed Oravcová, s.21, 2007)
- Proces utvárania osobnosti človeka. Spočíva v osvojovaní kultúry a v začleňovaní jedinca do systému spoločenských vzťahov postupným vytváraním väzieb s inými ľuďmi. (Matoušek, s. 193, 2008)
- Socializáciu možno chápať ako sociálny, interakčný proces, ako osvojenie hodnôt, sociálnych noriem, všetkých sociálnych faktorov sociálneho celku. Učí sociálnemu spolužitiu s ostatnými jedincami a sociálne adaptačným procesom. (Strieženec, s. 201, 1996)

Socializácia prebieha v dvoch etapách:

Primárna socializácia (v rodine, príp. materskej škole) Ak rodina neučí svojho člena aktívne tráviť voľný čas, tento človek sa to nemá kde naučiť. Socializácia sa v značnom rozsahu odohráva v detstve a v mladosti a jej výsledkom je „sociálne ja“. „Učí sa žiť zo dňa na deň a naučí sa, že všetko sa mu prinesie ako na tácke „ (Levická, 2001).

Socializačný vplyv rodiny predstavuje syntézu mnohorakého pôsobenia v oblasti spoločenskej adaptácie človeka. Samotný proces socializácie ovplyvňujú vnútorné faktory, ktoré rozlišujeme podľa povahy na:

- a) kultúrne- výchovné pôsobenie, vzdelanie a povolanie rodičov, životný štýl rodiny...
- b) demografické- štruktúra rodiny, početnosť, vek rodičov...
- c) ekonomické- umiestnenie rodiny v regióne, spôsob bývania, finančné zabezpečenie... (Hroncová, 1996)

V rodine sa transformujú požiadavky spoločnosti a iných sociálnych skupín na spolunažívanie ľudí. Na základe výskumov bolo zistené, že v súčasnosti pribúda čoraz viac rodín s vnútornou dezintegráciou, ktorej následkom je asociálne a delikventné správanie sa detí a mládeže. Ide o rodiny, kde vzťahy medzi rodičmi sú disharmonické, nevyrovnané, v dôsledku čoho deti strácajú v rodičoch pozitívny vzor ľudského spolunažívania, a tým aj citovú istotu pre ďalší mravný vývin. To všetko prispieva k zníženiu celkovej sociálnej adaptability detí, tendencii k asociálnym prejavom, no najvýraznejšie sú poruchy v oblasti sociálnych vzťahov a ľudských humanistických postojov (Kačáni a kol., 1999). Aby sme podobné negatívne vplyvy vedeli neutralizovať a kompenzovať, musíme poznať kvalitu rodinného prostredia, keďže rodina ako socializujúci prvok zaujíma nezastupiteľné miesto vo vývine každého človeka.

Sekundárna socializácia (od vstupu dieťaťa do školy až do konca života).

Uskutočňuje sa následným spôsobom:

- „stabilizuje schopnosti a postoje získané počas primárnej socializácie
- diferencuje získané schopnosti a postoje tým, že zásobu vedomostí primárnej socializácie dopĺňa *špeciálnymi vedomosťami*

- *sekundárna socializácia* môže aj zmeniť aj *subjektívnu* skutočnosť jednotlivca, získanú počas primárnej socializácie. Niekedy je procesom premeny jednotlivca a skokom do iného sveta“. (Hroncová, Hudecová, Matulayová, 2000, s.100)

Hovoríme teda o primárnej socializácii priamo v rodine, na ktorú nadväzuje proces sekundárnej socializácie a tá sa realizuje vo výchovných zariadeniach. Základným predpokladom pozitívnej socializácie dieťaťa a rozvoja jeho osobnosti v rodine je demokratický a priateľský charakter výchovy, založený na dialógu. Ten býva zvyčajne veľmi strohý. Nemenej dôležitý je aj kladný citový vzťah k dieťaťu, ako aj primeraný spôsob jeho odovzdávania a kontroly.

Takýto proces socializácie sa realizuje formou *sociálneho učenia*. Jednou z možností sociálneho učenia je i adaptácia (prispôsobenie sa). Toto chápeme ako podriadenie sa zásadám a normám skupiny, v ktorej žijeme.

1.5 INTEGRÁCIA A SEGREGÁCIA RÓMOV

Tradičná rómska rodina doteraz zaujíma hlavné miesto v rómskom spoločenstve. Obvykle tvorí niekoľko manželských dvojíc, ktoré sú súčasťou širšieho príbuzenského spoločenstva. Negatívnym dôsledkom tohto spolužitia je veľká koncentrácia ľudí v bytovom priestore. Veľká rómska rodina vždy poskytovala jednotlivcovi zázemie, ochranu a podporu, a preto vždy viac dôverovali rodine ako štátnym inštitúciám.

Pre nás je podstatné, že v tejto skupine sa doteraz vyskytuje alarmujúce percento detí, ktoré majú zásadné problémy v škole (vzdelávacie ale aj výchovné). Ako najväčší problém sa javí neovládanie vyučovacieho jazyka. Je známe, že Rómovia milujú svoje deti a prijímajú ich ako dar. Rómskym matkám záleží hlavne na tom, aby ich deti neboli hladné, a aby boli veselé. Žiaľ niektoré mamičky si neuvedomujú, že s malými deťmi sa treba veľa rozprávať, čítať im rozprávky, učiť ich spoznávať svet okolo seba či ich cvičiť v rôznych manuálnych zručnostiach. Často sa s nimi rozprávajú po rómsky, alebo maďarsky, myslia si, že po slovensky sa naučia v škole.

Rómovia sú veľmi nehomogénnou skupinou. Viacerým z nich sa podarilo postupom času osvojiť si moderný spôsob života a dnes žijú usporiadaným životom

v mestských sídliskách, či rodinných domoch. Možno ich susedia ani nevedia, že oni alebo ich predkovia pochádzajú z rómskej osady.

1.6 INTEGRÁCIA RÓMOV V RÁMCI POLITIKY EÚ

Keďže rómske etnikum je neoddeliteľnou súčasťou EÚ a Rómovia sú občanmi EÚ (pričom žijú vo všetkých 27 členských krajinách EÚ), je jej povinnosťou podporovať integráciu sociálneho začlenenia do majoritnej spoločnosti. Na to jej slúžia politiky jednotlivých krajín „disponuje silným právnym rámcom (založeným okrem iného na článku 13 Zmluvy o Európskom spoločenstve, smernici 2000/43/ES o rasovej rovnosti a smernici 2000/78/ES o zákaze diskriminácie v zamestnaní a odbornej príprave), pomocou ktorého môže zdolať diskrimináciu Rómov. Členské krajiny EÚ sú povinné preložiť tieto smernice do svojej národnej legislatívy " (online,<http://uropska-unia-a-romovia>) a sú financované rôznymi mechanizmami.

Medzi zdroje EÚ pre podporu Rómov patria:

Európsky sociálny fond (ESF), ktorý podporuje zlepšenie životných a pracovných podmienok Rómov predovšetkým prostredníctvom investícií do vzdelania a rozvoja zručností

Európsky fond pre regionálny rozvoj (EFRR), ktorý podporuje regionálny rozvoj, ekonomické zmeny, zlepšenie konkurencieschopnosti a územnej kooperácie v rámci celej EÚ;

Program PROGRESS (vrátane informačnej kampane „Za diverzitu. Proti diskriminácii“), ktorý finančne podporuje aktivity na zvýšenie informovanosti s cieľom poraziť diskrimináciu Rómov a podporuje vytváranie sietí mimovládnych organizácií, ktoré reprezentujú Rómov a obhajujú ich práva.

Ostatné aktivity Európskej komisie a s nimi súvisiace mechanizmy financovania, napríklad:

- Program celoživotného vzdelávania
- Program Mládež v akcii
- Kultúrny program (2007-2013)

- Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka
- Nástroj predvstupovej pomoci
- Program verejného zdravia (2008-2013)

K záväzkom Európskej komisie tiež patrí aktívne stimulovanie využívania štrukturálnych fondov EÚ členskými krajinami EÚ na podporu integrácie Rómov. Proces podporuje sieť EUroma¹, ktorá je zložená zo zástupcov 12 členských krajín. Podporuje využívanie štrukturálnych fondov s cieľom zvýšiť efektivitu politík zameraných na Rómov a pomôcť ich sociálnej integrácii.

Obrázok č.1: Štáty Euromy

Current Member States: Bulgaria, the Czech Republic, Finland, Greece, Italy, Hungary, Poland, Portugal, Romania, Spain, Slovakia and Sweden.

2 VZDELÁVANIE RÓMOV V MINULOSTI A DNES

2.1 Vzdelávanie Rómov v minulosti

Rómovia na celom svete obývajú spolu s majoritou, ktorá je jazykovo i kultúrne odlišná, spoločné územia. Odborná literatúra uvádza, že prvé písomné správy o pobyte Rómov v Európe sa datujú na začiatok 14. storočia, na našom území je ich prítomnosť zaznamenaná v roku 1322 v Spišskej Novej Vsi.

¹ Euroma, Európska sieť zložená zo zástupcov dvanástich členských štátov, je určený na podporu využívania štrukturálnych fondov (ŠF) zvýšiť účinnosť politík zameraných na Rómov a podporiť ich sociálne začlenenie.

Počas siedmich storočí sa Rómovia na našom území stretávali nielen s údivom, ale i neporozumením a snahou o ich asimiláciu. Vytvárali prirodzené aj funkčné, obojstranne výhodné sociálne či ekonomické vzťahy (kmotrovstvo, pomocné práce, hudobná produkcia, remeslá a pod.), ktoré im pomáhali svojším spôsobom včleniť sa do spoločenstva a v ťažkých časoch prežiť.

Už cisárovná Mária Terézia (1740 - 1780), v zmysle dobových filozofických a politických tendencií, v snahe pozdvihnúť svoju krajinu, ktorá mala fungovať na princípe „práce a pláce“, zaviedla asimilačné opatrenia, ktorých cieľom bola emancipácia Cigánov a ich úplné splynutie s domácim obyvateľstvom. Preto mienila urobiť z cigánov najprv takých ľudí, kresťanov, ako sú ostatní, a potom ich ponechať v krajine ako užitočných poddaných a dokonca z nich chcela urobiť mešťanov a poddaných, ktorí sa nijako nebudú líšiť od ostatných obyvateľov krajiny. (Samuel Augustini ab Hortis).

Všetky nariadenia vydané od roku 1768, ktoré podporovali asimiláciu, výrazne zmenili dovtedajšiu vnútornú stabilitu rómskych spoločenstiev a ich vzťahy s ostatnými slovenskými, maďarskými, nemeckými, židovskými a chorváckymi obyvateľmi Uhorska. Nariadenia zakazovali bývanie v stanoch, sťahovanie sa po krajine, obchodovanie s koňmi, mať vlastného vajdu a prikazovali prijať označenie, napríklad na Meubauer, Új Magyarok, či Novosedliaci. Rómovia mali prestať používať svoju reč, vzdať sa starého spôsobu života, obliekať sa do sedliackych šiat, stať sa poddanými svojho zemepána a riadne hospodáriť. Napriek tomu, že tieto opatrenia sledovali blaho štátu a ľudu väčšinou ako to potvrdil spišský vzdelanec

Samuel Augustini ab Hortis [1729 - 1792], sa nedodržali. Svoje pozorovania zhrnul vo svojom diele - prvej monografii o Rómoch v Európe „Cigáni v Uhorsku - O dnešnom stave, zvláštnych mravoch a spôsobe života , ako aj ostatných zvláštnostiach a danostiach Cigánov v Uhorsku“.

V roku 1773 sa nariadenia ešte sprísnilo: na sobáš bolo potrebné úradné povolenie, deti boli odoberané na výchovu a deti, ktoré mali viac ako päť rokov, naložili na vozy a odviekli ich na vzdialené a od rodičov odlúčené miesta. (Samuel Augustini ab Hortis).

Tieto opatrenia vykonávala Kráľovská miestodržiteľská rada v Bratislave, ktorá sa taktiež podieľala na vypracovaní súpisu Rómov, ich priezvisk, spôsobu života,

oblečenia. V roku 1770 žilo na Slovensku podľa Augustiniho 18- 20 000 Cigánov najmä v Bratislavskej stolici okolo 2500, v Šariši 1500, na Spiši 500 a pod.). Augustini veril v úspech asimilačných reforiem, ktoré mali spôsobiť „rýchly zánik“ Rómov. A keďže bol polyhistor, cítil veľkú príležitosť zachytiť okamih histórie. Spísal svoje pozorovania a dovtedajšie informácie z literatúry pre budúce generácie. Tvrdil, že cigáni sú od prírody nadaní skoro na všetko, na čo sú štátu potrební. Majú veľkú telesnú silu a údy zdravé pre prácu, sú veselí, vtipní a duchaplní. Lenže zlá výchova a zlé zaobchádzanie s nimi zadusia všetko, čo je v nich dobré, čo dostali do vena od prírody a spravia z nich otrokov zlých vášní a bezhraničnej slobody, ktorú si želajú pre svoj život a z detí a vnukov tohto ľudu, ktorých dnes tak veľmi podceňujeme a znevažujeme, môžu vzrásť v budúcnosti takí občania a poddaní, ktorí sa od ostatných obyvateľov krajiny nebudú líšiť vernosťou, usilovnosťou a poslušnosťou. (Samuel Augustini ab Hortis).

Rómske deti získavali základné vzdelanie v zmysle socializačných i pracovných zručností vo svojej rodine, komunite - famílii. Svoj život podriaďovali pravidlám, zákonom, ktoré vytvárala každá família, i silnej spoločenskej kontrole. Remeslo (do rozšírenia priemyselnej výroby) alebo hra na hudobný nástroj sa dedili z otca na syna. Dievčatá sa priučali tkaniu a ich hlavnou činnosťou už od ranného veku bola pomoc matke pri výchove ďalších súrodencov a pomoc pri zabezpečení potravy. Získavanie vzdelania s cieľom osamostatnenia sa od svojej rodiny, zlepšenia si svojich ekonomických podmienok nepatrilo medzi prioritné hodnoty Rómov.

Deti zo slovenských, maďarských, nemeckých, židovských rodín, pokiaľ im to spoločenský status a finančné prostriedky dovoľovali, sa mohli vzdelávať v kláštorňoch, kapitulských, neskôr (od 15. storočia) v mestských šľachtických, židovských školách - bolo ich asi 250 (Kovačevičová, In: Kušieriková, 2004, s.25). V tom období bola oficiálnym vyučovacím jazykom latinčina, kládol sa dôraz na aritmetiku a prírodné vedy. Zmenu v rozvoji školstva (hlavne na vidieku) priniesla reformačná vlna v druhej polovici 16. storočia. V tomto období sa rozšírila sieť škôl a do evanjelickej liturgie a školskej výučby začal prenikať materinský jazyk. Pedagógovia vyučovali pod vplyvom Komenského zásad. Do tohto obdobia spadá i krátka sláva známych evanjelických lýceí a gymnázií.

Politika Márie Terézie a hlavne Jozefa II. podporovala aj školskú reformu Ratio educationis (1777). Jej súčasťou bolo i zavedenie triviálnych škôl s vyučovaním písania, čítania a počítania. Už v tejto reforme bola obsiahnutá i povinná školská dochádzka. No až zákonom z roku 1868 sa stanovila školopovinnosť pre deti od šiestich do dvanástich rokov. Zákon sa prirodzene vzťahoval i na rómske deti. Ustanovil vyučovanie v materinskom jazyku, no rómčinu nezahŕňal.

V roku 1907 Apponyiho školské zákony nariaďovali vyučovanie v maďarskom jazyku. Tieto zmeny silne ovplyvnili tradičnú výchovu všetkých detí a ich rodín žijúcich vo vtedajšom Uhorsku, rómske deti a ich rodičov nevynímajúc.

V prvej Československej republike (1918 - 1939) sa pri sčítaní ľudu mohli Rómovia prihlásiť k rómskej národnosti. Všetky, aj rómske deti podľa zákona naďalej podliehali povinnej školskej dochádzke. Deti mohli navštevovať štátne i cirkevné školy.

Jednou zo štátnych škôl bola i samostatná Cigánska škola v Užhorode otvorená v roku 1926. Jej zariadenie malo dramatický, no úspešný priebeh (len tri roky po tom, čo prezidentovi Masarykovi prišiel list so žiadosťou od moravského Róma Jána Daniela o zaistení výchovy a vzdelávania rómskych detí). Rómovia sa sami podieľali na výstavbe školy, úprave školského dvora. Aj vďaka podpore prednostu školského referátu v *Užhorode* škola plnila širšie poslanie, mala špeciálne upravený výchovný systém, ktorý vychádzal z potrieb a schopností rómskych chlapcov a dievčat. Išlo o zavedenie kratších vyučovacích hodín, súčasťou výučby sa stali ručné práce, modelovanie, hra na hudobný nástroj. Žiaci dosahovali dobré výsledky, mnohí z nich po ukončení postúpili i do meštianky alebo iných odborných škôl.

Spôsobilo to vari i to, že učitelia komunikovali z deťmi rómsky, a často ich práca a pôsobenie presahovalo povinnosti učiteľa. Užhorodská škola slúžila ako inšpirácia pre školy v Mukačeve, Giraltovciach, Ľubici pri Kežmarku, Dobšinej. V roku 1936 bola zriadená cigánska trieda pri Štátnej škole v Medzilaborciach, v roku 1937 vznikla jednotriedna cigánska škola v Humennom v osade Podskalka. Jedným z dôvodov budovať školy pre rómske deti v tomto období bol aj fakt, že „...cigánske deti bývajú vylučované z detského prostredia necigánskeho...“ (Šotolová, In: Kušieriková, 2004, s.26).

Do špeciálnych škôl a tried však vtedajšia pedagogická obec navrhovala prijímať len tie rómske deti, ktoré by nezvládali bežné učivo.

Cigánskej škole v Užhorode patrí európske prvenstvo vo viacerých smeroch: jednoznačne pozitívny a inšpirujúci bol prístup učiteľov, ktorý okrem toho, že s deťmi komunikovali v ich rodnom jazyku, pomáhali napríklad ich rodičom čítať a prekladať úradnú korešpondenciu, čím si získali ich dôveru a tak už vtedy možno nevedomky budovali komunitu a posilňovali jej vzťahy. Za zamyslenie stojí samotný fakt, že to bola škola len pre rómske deti. Druhá svetová vojna „zavrela“ brány aj tejto školy. Po vojne sa Užhorod stal súčasťou ZSSR.

Počas slovenského štátu, podľa zákona o štátnom občianstve, boli osoby, ktoré nemali trvalé bydlisko, zamestnanie, zbavené štátneho občianstva. A keďže mnohí rodičia nemali doklad, ktorý by potvrdzoval ich príslušnosť, boli ich deti automaticky vylúčené zo škôl. To isté nariadenie platilo aj v Čechách s tým rozdielom, že celé rómske rodiny boli deportované do koncentračných táborov (Šotolová, In: Kušnieriková, 2004, s. 27). Rok 1941 pre mnohé deti znamenal dočasné ukončenie školskej dochádzky. Otcovia rodín boli zaradení do pracovných útvarov a mnohé z ich detí neprežili. Ministerstvo národnej obrany zriadilo v roku 1944 v Dubnici nad Váhom zaist'ovací tábor, kde bolo sústredných viac ako 700 Rómov, z toho asi 250 detí. V tábore vypukla epidémia týfusu a všetci infikovaní rodičia so svojimi deťmi boli zastrelení. Ďalšie obete, i detské, pribudli pri likvidácii osád, ktoré boli podozrivé zo spolupráce s partizánmi. (Tisovec, Slatina, Žiar nad Hronom).

Po druhej svetovej vojne boli všetky školy poštátnené. Nastupujúci komunistický režim pokračoval v represívnych opatreniach voči Rómom. Vychádzal z presvedčenia, že problémy pramenia zo sociálnej zaostalosti Rómov, ktorú spôsobil kapitalistický politický systém. Komunistická ideológia popierala identitu Rómov, ich etnicitu, materinský jazyk, kultúrne tradície, hodnotové orientácie, špecifické druhy zamestnaní.

Tento princíp poznačil ďalších 50 rokov spoločného života, Rómovia boli nielen oficiálnou ideológiou, ale aj majoritou zaradení medzi sociálne patologické skupiny obyvateľstva, o ktoré sa postará štát, a to aj spôsobmi, ktoré boli často na hranici humánnosti i zákona. Napríklad začiatkom 60. rokov to bola „sociálna asimilácia Rómov“, ktoré bolo ich splynutie s obyvateľstvom, násilné usadenie Olašských Rómov. Neskôr štátna politika pokračovala v riešení „rómskej otázky“ napríklad plošnými opatreniami v duchu „sociálneho inžinierstva“. Išlo o

opakované presídlenie Rómov zo Slovenska do Čiech (čím sa narušili, zmenili rodinné a ekonomické väzby, odchádzali z agrárneho prostredia do priemyselných mestských aglomerácií). Rómovia sa stali „Agendou“ paternalistického sociálneho systému štátnej pomoci. Týkala sa všetkých dôležitých oblastí života, ako bolo bývanie, zdravotníctvo, vzdelávanie. Tento neprirodzený vzťah vytvoril, a to nielen u Rómov, ale i u postihnutých občanov, chorobné väzby závislosti od štátnej pomoci. Jednou „štátnou“ rukou občan dostával v rámci možnosti „materiálny dostatok“ a druhou rukou bral štát občanovi jeho záujem a schopnosť postarať sa o seba samého alebo jeden o druhého. Paradoxne tento postoj k štátu viedol k izolácii, segregácii, netolerancii, xenofóbii, a vzdal'oval sa od idealistického obrazu zdravých, usmiatych pionierov a robotníkov.

V 80. rokoch zdravotná starostlivosť znížila úmrtnosť malých detí, zlepšila sa hygiena a celkový stav rómskeho obyvateľ'stva. Povinná školská dochádzka prispela k zníženiu analfabetizmu. Socialistický systém školstva učil deti písať a čítať, no nepodporoval a nevychovával ich k zdravému sebavedomiu. Dôraz kládol na internacionalizmus, lásku k robotníckej triede a vernosť Sovietskemu zväzu. Mnohé rómske deti boli v takomto prostredí, za ktorým stála už spomínaná ideológia, konfrontované zo svojim rómskym pôvodom ako s niečím negatívnym, nežiaducim, menejcenným. Aj „vd'aka“ takémuto postoju žili v dvoch úplne rozdielnych svetoch: tam „vonku“ sa učili nový jazyk, nové obecné pojmy, aby porozumeli, že ich kultúra a spôsob života sú v tejto spoločnosti nežiaduce. Viacerí z nich prirodzene strácali sebavedomie a osobný neúspech sa naučili pripisovať aj svojmu pôvodu. (Kušnieriková (ed), 2001, s.24-28)

2.2 Rómsky žiak

Každé dieťa je schopné v prirodzených podmienkach sa rozvíjať a spontánne sa učiť. V bežnom rodinnom prostredí to tak zvyčajne aj je, najmä ak rodina dieťaťu poskytuje širokú škálu podnetov na jeho rozvoj. Rómske deti prinášajú do nového sveta veľa podnetného: prirodzenú hravosť, spontánnosť, srdečnosť, veselosť. No dobrá je aj ich orientácia v bežnom živote, samozrejme v intenciách prostredia v ktorom žijú. U všetkých detí sa vývin riadi rovnakými vývinovými zákonitost'ami, ale rómske dieťa je v rodine inak stimulované, jeho skúsenosti a zážitky sa líšia od

nerómskeho dieťaťa. Túto skutočnosť musíme pri práci s nimi rešpektovať, čo znamená rešpektovať ich bez predsudkov a rozvíjať ich prirodzený potenciál.

Rómsky žiaci sa odlišujú od nerómskych žiakov značnou extrovertnosťou, ich citlivosť je labilná, poznamenaná častou i krátkodobou náladovosťou. Ich myslenie je veľmi konkrétne. Problém majú hlavne s koncentráciou a vôľovým konaním, krátko zotrvávajú pri určitej činnosti.

Hlavným poslaním školy je umožniť dieťaťu získať vedomosti a zručnosti, ktoré bude môcť aplikovať v praxi. Tento cieľ sa naplňuje u veľkej časti rómskej populácie čo zo sebou prináša nízku životnú úroveň a tým je brzdený i proces integrácie do spoločnosti. Každé dieťa bez rozdielu rasy či národnosti, sa na svet rodí so životnými funkciami, s predpokladmi psychických funkcií, prostredníctvom ktorých spoznáva svet, vytvára si svoje vedomie a identitu. Identita dieťaťa je tvorená normami, hodnotami a vzormi správania sa kultúry v ktorej vyrastá. Deti participujú na každodenných aktivitách komunity. Majoritná spoločnosť hľadá na dieťa vyrastajúce v rómskej rodine ako na nešťastné a trpiace nedostatkom hmotných statkov súvisiacich s životným komfortom človeka. V súčasnej spoločnosti pretrváva názor, že rómske deti by mali vyrastať mimo svojej rodiny a komunity, aby neprebrali životné návyky, ktoré sú pre ne neprospešné. Rómska rodina je odlišná od majoritnej rodiny, ale má mnoho čŕt a rysov, ktoré psychológovia a sociológovia vo vzťahu k deťom veľmi oceňujú. Keďže takáto rodina býva často mnohopočetná, dieťa má k dispozícii rozmanité vzory správania sa i príležitosť vstupovať do množstva netradičných situácií a vzťahov, v ktorých platia pevné pravidlá. Nemožno však tvrdiť, že rómske dieťa vyrastá v ideálnom a podnetnom prostredí. Dieťa prichádzajúce z takéhoto málo podnetného prostredia, nedostatočne stimulujúceho rodinného zázemia, nemá na primeranej úrovni uspokojované základné potreby z hľadiska majoritnej spoločnosti. Dôsledky tejto psychickej, respektíve kultúrnej deprivácie sa prejavujú v zaostávaní jeho vývinu, a to najmä mentálneho, sociálneho, emocionálneho a profesionálneho.

(Valachová,D., 2002, s.52) Zaostávanie, ktoré vznikne pri dlhodobej absencii rozvíjajúcich podnetov, najmä v rannom detstve, sa nedá vykompenzovať úplne, čo sa prejaví v ťažšom zvládnutí školských, pracovných ale i ostatných životných podmienok. Pre školskú výučbu je dôležitá všeobecná inteligencia a celková chápanosť. Táto však nie je vrodená, vrodené sú iba predpoklady k jej rozvoju.

V pedagogickom slovníku (Průcha,J., 1995, s.203) sa definuje sociálne znevýhodnený žiak ako žiak, ktorý má v dôsledku svojho sociálneho postavenia obmedzený prístup k niektorým spoločenským či materiálnym statkom.

2.3 Nultý- prípravný ročník

Hlavným cieľom zriaďovania nultých ročníkov je eliminácia neúspešnosti detí zo sociálne a jazykovo znevýhodneného prostredia. Následné neúspešné výsledky vo vzdelávacej činnosti týchto detí majú za následok narušený vzťah ku škole, záškoláctvu, toxikománii a delikvencii. Celkovej organizácii nultých- prípravných ročníkov bola táto skutočnosť vzatá na zreteľ. Do takýchto ročníkov sa zaraďujú deti, ktoré po pedagogicko- psychologickkej diagnostike boli zaradené práve do takýchto tried, a ktoré k 1. septembru daného roka, dosiahli vek povinnej školskej dochádzky. Zvyčajne sú to deti s negatívnymi skúsenosťami zo sociálne zanedbaného prostredia. „Pracovníci pedagogicko- psychologických poradní (psychologovia aj špeciálny pedagógovia) spolupracujú v nasledných oblastiach:

- spolupracujú sa na návrhu zriadenia tried prípravných ročníkov.
- spolupodieľajú sa na výbere a zaradení detí do týchto tried.
- a naďalej poskytujú priebežnú starostlivosť týmto deťom

Praktikujú psychologické a špeciálno- psychologické poradenstvo tak pre rodičov ako aj pre samotných zúčastnených učiteľov:

- **Uskutočňujú psychologické a špeciálno- psychologické poradenstvo pre rodičov a učiteľov**

Odborní pracovníci formou pravidelných návštev týchto tried a konzultácií s učiteľmi priebežne realizujú psychologické, resp. špeciálno- pedagogické poradenstvo a usmerňujú pri práci s deťmi. Ak je to potrebné ,aktívne sa zúčastňujú na rodičovských schôdkach.

- **V istých prípadoch uskutočňujú komplexné psychologické, resp. špeciálno- pedagogické vyšetrenie**

Pri vážnejších výchovno- vzdelávacích problémoch dieťaťa, alebo za účelom rozdielnej diagnostiky , psycholog, resp. špeciálny pedagóg vykoná u dieťaťa komplexné odborné vyšetrenie. Prípadne odporúča konziliárne vyšetrenie

(neurologické, pedopsychiatrické, logopedické...) a navrhne poradenské postupy ako pre rodinu a tak aj pre školu.

- **Umožňujú učiteľom získavanie metodických materiálov a programov za účelom čo najefektívnejšieho vývinu detí**

Probovaní zamestnanci poradne poskytujú učiteľom prípravných ročníkov rozvíjajúce, stimulačné, rehabilitačné, relaxačné, poradenské programy a materiály na rozvoj psychických procesov detí. Učiteľom umožňujú priblíženie sa k aplikácii programu tak, aby mohol použiť niektoré prvky v priebehu celodenného výchovno- vzdelávacieho pôsobenia.

- **Kooperujú s učiteľmi prípravných ročníkov v rámci metodického oddelenia odboru školstva, mládeže a telesnej kultúry okresného úradu**

„ Pracovníci poradne spolupracujú s klubom učiteľov prípravných ročníkov, aktívnym vystupovaním prenášajú aktuálne pedagogické, psychologické a špeciálno- pedagogické poznatky k uvedenej problematike do metodickej činnosti.“ (Kol.: Spolupráca školy. In prípravný- nultý ročník v základnej škole pre šesťročné deti nepripravené pre úspešný vstup do školy, 2000, s.30-32)

2.4 Individuálny prístup k rómskym žiakom na 1. stupni ZŠ

Každá plánovaná a cieľavedomá ľudská činnosť, ak má byť úspešná, sa má riadiť určitými pravidlami, normami a zásadami. Z tohto pohľadu v práci učiteľa na 1. stupni ZŠ veľký význam a nezastupiteľné miesto má uplatňovanie zásady individuálneho prístupu ku všetkým žiakom, k obsahu vzdelávania a výchovy, k jeho priebehu a organizácii, ako aj k hodnoteniu a výsledkom výchovno- vzdelávacieho procesu, zvlášť vo vzťahu k výchove a vzdelávaniu žiakov rómskeho pôvodu. Zásada individuálneho prístupu k žiakom si preto vyžaduje takú organizáciu výchovno- vzdelávacieho vplyvu na žiakov, pri ktorej učiteľ prihliada na individuálne, psychické a telesné zvláštnosti žiaka, a na jeho dosiahnutý stupeň výchovy s prihliadnutím na reálne podmienky , v ktorých žiak žije. Vo vzťahu k žiakom rómskeho pôvodu učiteľ na 1. stupni ZŠ si preto musí uvedomiť a dôsledne uplatňovať všetky efektívne a v praxi osvedčené zásady, metódy a formy výchovno- vzdelávacej činnosti, zásadu individuálneho prístupu z toho nevynímajúc.

Pri tom treba zdôrazniť, že i pri všetkých typických znakoch a mnohých spoločných črtách, žiaci rómskeho pôvodu sú neopakovateľnými individualitami a, že sú nositeľmi jedinečných črt a vlastností, ktoré pre rómske etnikum je charakteristické.

3 STAV VZDELÁVACEJ POLITIKY VOČI RÓMSKYM DEŤOM

3.1 Rómovia na Slovensku po roku 1989

Otázka Rómov aj v súčasnosti tvorí závažný sociálny problém. Jeho konkrétnu podobu určuje všeobecná spoločensko-historická zaostalosť rómskeho etnika. Totalitný režim k tomuto problému nepristupoval a neriešil ho komplexne. Zameriaval sa výlučne na sociálno-ekonomickú stránku a nerešpektoval stránku sociálno-psychologickú a sociálno-politickú. Úplne ignoroval stránku etno-kultúrnu. Dôsledkom takéhoto zjednodušovania zostalo riešenie rómskej otázky na polovičnej ceste a prinášalo len čiastkové a pomaly sa prejavujúce sa výsledky.

Už od polovice 80. Rokov začali vo vnútri určitých vrstiev rómskej populácie fungovať neformálne skupiny s tendenciami reprezentovať Rómov na našej ale i na medzinárodnej scéne. Toto úsilie sa vykryštalizovalo po revolúcii 1989, kedy začali vznikať rôzne rómske iniciatívy, združenia a nadácie. Spolu s českými politicko-kultúrnymi organizáciami sa rómske hnutie v bývalej ČSFR rozšírilo, snažilo sa obhajovať záujmy rómskej menšiny.

C. Nečas (Nečas, In: Bohušová, 1998) uvádza, že s ohľadom na stupeň vzdelania a kvalifikácie postihuje sociálne dôsledky súčasných ekonomických reforiem podstatne výraznejšie rómsku populáciu než ostatné obyvateľstvo. Môže dôjsť k sociálnemu poklesu, ktorého prejavom bude konzervácia zaostalosti a biedy, nezamestnanosť a závislosť na finančných podporách a sociálnej starostlivosti. Uvedené nežiaduce javy môžu viesť k adekvátnemu rastu parazitizmu a kriminality, rovnako ako k prehlbovaniu sociálnej dištancie a rasovej predpojatosti. Tieto procesy môžu viesť buď k rozpadu alebo k pokračovaniu vznikajúceho, ale zatiaľ veľmi kreatívneho sebauvedomovania. Preto je potrebné orientovať ďalší postup na úzky kontakt a dialóg štátu i jeho inštitúcií s politickou reprezentáciou Rómov, lebo iba tak bude možné riešiť najpálčivejšie problémy, ktorými sú napríklad:

- nízka úroveň vzdelania a kvalifikácie,
- otázka bývania, vybavenosti bytov
- značná frekvencia kriminality
- vysoká pôrodnosť zaostalej časti populácie, atď'. (Bohušová, 1998)

Pokusy zmeniť vzdelanostnú štruktúru rómskeho obyvateľ'stva a priblížiť ju situácii majoritného obyvateľ'stva vládnymi opatreniami možno na Slovensku sledovať minimálne od obdobia budovania socializmu. Analýza vzdelávacích politík s dlhšou historickou perspektívou je dostupná najmä v publikácii Čačipen pal o Roma od M. Vašečku, ale aj v publikácii Vládna politika a Rómovia (Kovanová, A., Szép, A., Šebesta, M., 2003).

Napriek nedostatku údajov o skutočnej situácii Rómov z hľadiska vzdelávania, štúdium vládnych dokumentov ukazuje, že vláda SR si je vedomá základných problémov rómskych detí, ktoré boli opakovane popísané a vzaté na vedomie vo viacerých vládnych materiáloch. Najčastejším ale i najkomplexnejším koncepčným materiálom venovanej problematike rómskych detí a žiakov je *„Koncepcia integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže, vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania“* schválená Vládou SR v máji 2004.

Situáciu vo vzdelávaní komunity Rómov je nevyhnutné nateraz riešiť v kontexte súčasnej politiky. Kladie sa príliš veľký dôraz na to, že školská dochádzka je povinná, ale opomína sa problém, ktorý je upriamený na kvalitu a počtu detí, ktoré školu navštevujú.

3.2 Koncepčné zámery vlády SR na riešenie problémov Rómov od roku 1989

Od roku 1989 boli vypracované tri koncepcie prístupu vlády k Rómom:

- 1) Zásady vládnej politiky k Rómom (schválené 9.4. 1991 uznesením vlády SR č.153/1991)
- 2) Koncepčné zámery vlády SR na riešenie problémov Rómov (schválené vládou SR 4.11. 1997)
- 3) Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 (tento materiál bol schválený uznesením vlády SR c. 1/2012 dna 11. januára 2012)

Od roku 1991 až po súčasnosť sa pristupovalo k riešeniu rómskych problémov v zmysle Zásad vládnej politiky k Rómom z roku 1991. Ako uvádza B. Baláž (B. Baláž, 1998) , splnomocnenec vlády SR na riešenie problémov občanov, ktorý potrebujú osobitnú pomoc, že v tomto dokumente bola deklarovaná zrovnoprávnenosť Rómov s ostatnými národnosťami na Slovensku, ako aj prisľúbená podpora na rozvoj vlastnej kultúry i pomoc v oblasti vzdelávania. Napriek tomu, že uvádzaním Zásad vládnej politiky k Rómom do praxe sa niektoré problémy riešili pozitívne, sociálne postavenie týchto občanov sa nezmenilo ani po roku 1991.

Taxatívne sa nevenuje dostatočná pozornosť riešeniu problematiky nezamestnanosti, bývania, zdravotným problémom a prevencii protispoločenskej činnosti, ktoré patria v súčasnosti dlhodobo k najvypuklejším problémom značnej časti Rómov.

V roku 1992, ako uviedol V. Zeman (Zeman, In: Bohušová, 1998) vyšší radca ministra kultúry SR, Ministerstvo kultúry SR v zmysle svojho Programového vyhlásenia vychádzajúceho z rozpracovania Programového vyhlásenia vlády SR garantuje rovnoprávny prístup všetkých národností a etnických skupín žijúcich na Slovensku ku kultúre a informáciám, ako aj slobodné vyjadrovanie vlastných ľudských zvykov a tradícií. Vytvára podmienky, ktorých cieľom je ochrana a zachovávanie kultúrneho dedičstva každého národného a etnického subjektu. V tomto zmysle považuje vláda SR i Rómov za svojbytnú a rovnoprávnú etnickú pospolitosť v rámci občanov SR, pri rešpektovaní ich historických, kultúrnych, sociálnych a ekonomických špecifik. (Zeman, In: Bohušová, 1998) No napriek tomu, ako to vyplýva z hodnotiacej správy expertov z Rady Európy, ktorí v roku 2013 na Slovensku skúmali, ako SR pristupuje k jazykovým menšinám , že v praxi je rómska história a kultúra iba zriedka prezentovaná v školách a že materiály pre výučbu rómskej histórie nie sú súčasťou regionálnych učebníc, ale len dodatočným nástrojom. Navyše na Slovensku máme podľa správy veľmi málo rómskych učiteľov. (online, <http:rada-europy- kritizuje>)

3.3 Strategické zámery v oblasti výchovy a vzdelávania pre základné školy v súčasnosti

Okruh výchovy a edukácie rómskych žiakov v rámci celoživotného vzdelávania je v rámci EÚ považovaný za jednu z priorít a ukazuje sa ako riešenie problémov spojených so životnou populáciou Rómov. Je súčasťou všetkých vnútroštátnych a medzinárodných správ, ale aj ďalších materiálov, smerníc a dohovorov, ktoré sa zaoberajú riešením života rómskej komunity. A práve za týmto účelom bola vyhlásená Dekáda začleňovania rómskej populácie 2005- 2015, ktorú prijalo deväť krajín Strednej a Juhovýchodnej Európy a je podporovaná medzinárodným spoločenstvom. Monitoruje proces sociálnej integrácie a zlepšovania postavenia rómskej populácie v jednotlivých regiónoch. Pre tento účel bol zriadený aj Rómsky vzdelávací fond, ktorého úlohou je pokrývať finančné náklady zúčastnených krajín v oblasti vzdelávania.

V súčasnej dobe nie je možné minimalizovať či dokonca odstrániť neúspešnosť rómskych žiakov. To je jedným z následkov výchovy v rodine, kde prevláda nízka vzdelanosť rodičov, sociálne a hygienické návyky, ale aj nie vždy vhodné prístupy pedagógov. Vo väčšine rómskych rodín vzdelanie nie je dôležité a to je príčinou nízkej motivácie k vzdelávaniu ich detí. Práve tu začína reťazová reakcia, do ktorej patrí napr. nedostatočná znalosť slovenského jazyka, pracovné návyky, absencia osobnej disciplíny (dôsledkom je absencia školskej dochádzky)... Keďže tieto nerešpektujú inštitucionárne vzdelávanie, ZŠ je pre tieto deti cudzia. Vláda SR sa snaží o nápravu a elimináciu tejto takejto reakcie. Prijala preto niekoľko programov, jedným z najvýznamnejších je **Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020**. Je to posledná prijatá stratégia z roku 2012 a je zameraná na viaceré cieľové skupiny:

- a) Rómov ako národnostnú menšinu,
- b) rómske komunity,
- c) marginalizované rómske komunity.

Predložená stratégia je iba koncepčným materiálom definujúcim smerovanie verejných politík v oblasti sociálnej integrácie rómskych komunít, a to bez ohľadu na mieru ich marginalizácie. Pre jej úspešnú implementáciu je nevyhnutné

vypracovať a rozpracovať následné akčné plány, ktoré špecifikujú potreby jednotlivých komunít.

Pri spracovaní politík zameraných na postupné odstraňovanie chudoby a sociálne vylúčenie marginalizovaných rómskych komunít, stratégia vychádza z procesu prípravy vecného zámeru zákona o sociálne vylúčených spoločnostiach, ktorý pripravovalo MPSVR SR. Túto schválenú stratégiu vníma Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity ako otvorený dokument, ktorý sa bude priebežne dopĺňovať o prílohy, v ktorých budú akčné plány, dáta a nevyhnutné informácie a podklady. Momentálne v mnohých oblastiach absentujú dáta, ktoré vďaka partnerom – Svetovej banke a Rozvojovému programu OSN (UNDP) budú v následných mesiacoch k dispozícii pri tvorbe inkluzívnych politík.

Pre jednotlivé oblasti politík vyplývajú samosprávam osobitné úlohy. V oblasti vzdelávania:

Združenie miest a obcí dlhodobo upozorňuje na význam predprimárneho vzdelávania ako predpokladu úspešného zapojenia do primárneho vzdelávacieho procesu. Zároveň poukazuje na nedostatky v politikách štátu a v štátom vytváraných podmienkach, ktorými je determinované predprimárne vzdelávanie.

Edukácia v lokalitách s vysokou koncentráciou detí celiacich chudobe, či sociálnemu vylúčeniu s nedostatočnou podporou vzdelávania zo strany ich rodín má svoje negatívne aspekty. Nevyhovujúce priestorové podmienky v materských aj základných školách vedú k vysokému počtu žiakov v triedach a to má za následok vyššie nároky na pedagogický personál, ktorý neraz zvažuje uplatnenie v iných školách za podobných platových podmienok.

Následné odporúčania pre obce a obecné zastupiteľstvá z vedenej stratégie sú:

- Na úrovni školských rád zabezpečiť desegregačné plány v spolupráci so zástupcami komunity a sociálnymi pracovníkmi. V úzkej komunikácii s komunitou nastaviť jasné konzekventné pravidlá a štandardy pre všetkých žiakov.
- Zvýšiť participáciu aktivovaných nezamestnaných pri zabezpečovaní účasti detí na vzdelávacom procese, zabezpečiť cestu do školy a zo školy, poriadok na školách.

Priestupky proti disciplíne riešiť v súčinnosti rodiča a sociálneho pracovníka.

Z uvedeného dôvodu je potrebné nájsť efektívne stimuly pre vzdelávanie aj zo strany rodičov.

- Následné odborné vzdelávanie by nemalo byť presúvané do osád, naopak žiaci z osád by mali mať možnosť cestovať za vzdelávaním. Potenciál pracovnej mobility žiaka s ukončenou odbornou školou, ktorá je lokalizovaná v blízkosti osady je nižší. . [Online: Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020]

Nemenej dôležitý je aj Národný akčný plán k Dekáde začleňovania rómskej populácie 2005- 2015. Pojednáva o štyroch základných oblastiach: vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie a bývanie. Taktiež sa v ňom hovorí o ďalších súvisiacich problémoch k danej téme, a to o chudobe, diskriminácii a rodovej rovnosti. Tento plán vypracovali odborníci pre dané jednotlivé priority. [Online:Národný akčný plán SR k Dekáde začleňovania rómskej populácie 2005- 2015]

Ďalšie aktuálne strategické zámery sú z programu Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike, s názvom SOLIDARITA– INTEGRITA – INKLÚZIA 2008 – 2013 na zlepšenie situácie rómskej národnostnej menšiny k prekonaniu ťaživých životných podmienok väčšiny Rómov v spoločnosti. Pojednáva o nasledných bodoch:

- „udržať a rozvíjať systém nultých ročníkov základných škôl pre šesťročné deti nedosahujúce školskú spôsobilosť (odôvodnenie: systém nultých ročníkov sa osvedčil); obsah a systém vyučovania v nultom ročníku rozvíjať tak, aby stimuloval rozvoj osobnosti, kognitívnych funkcií a socializácie a nahradil deficit predškolskej prípravy; po absolvovaní nultého ročníka určiť ďalší spôsob vzdelávania žiakov po posúdení dosiahnutej úrovne školskej spôsobilosti prostredníctvom psychologickej metodiky),
- vytvoriť fond odborne spracovaných učebníc s tematikou rómskej histórie, jazyka a kultúry v rómskom jazyku a ich použitie vo výučbe,
- znížiť počet žiakov v bežnej triede na začiatku aspoň na 1. stupni základných škôl (odôvodnenie: uvedeným opatrením sa zvýši efektívnosť práce, umožní sa vyššia miera individuálneho prístupu k žiakovi),
- legislatívne riešiť problematiku školskej dochádzky mladistvých matiek (odôvodnenie: uvedeným opatrením sa predíde opakovaniu ročníka zo zdravotných dôvodov a zabezpečí sa ukončenie povinnej školskej dochádzky v I. ročníku strednej školy),

- využívať možnosť realizácie kurzov na získanie vzdelania poskytovaného základnou školou vrátane zabezpečenia finančných prostriedkov (odôvodnenie: uvedeným opatrením sa sleduje získanie stupňa vzdelania pre osoby evidované úradmi práce aj vo vyššom veku),
- implementovať vzdelávací program multikultúrnej výchovy a výchovy proti predsudkom a intolerancii ako súčasť výchovno-vzdelávacích programov škôl,
- pripravovať výzvy na tvorbu rozvojových projektov dobudovania infraštruktúry škôl a skvalitnia sa podmienky pre výchovno-vzdelávací proces),
- zvýšiť počet špeciálnych pedagógov v základnej škole na zabezpečenie edukačných podmienok individuálne integrovaných žiakov (odôvodnenie: individuálna integrácia pod dohľadom špeciálneho pedagóga skvalitní uplatnenie individuálnych foriem metód práce),
- zaviesť zvýšený finančný normatív na žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia bežnej ZŠ,
- do normatívu zaradiť asistenta učiteľa pri vyššom počte ako 7 žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v triede (uvedeným opatrením sa skvalitní edukačný proces a vytvorí sa priestor na rozvoj spolupráce školy s rodinou a asistenti učiteľa z radov miestnej komunity získajú stabilné uplatnenie v pedagogickom procese),
- využívať vzdelávacie preukazy aj na aktivity počas školských prázdnin,
- vytvoriť moderný profil absolventa ZŠ, uskutočňovať monitoring na konci 4. alebo 5. triedy s prepojením na existujúci monitoring žiakov 9. ročníkov ZŠ,
- inštitucionálne a finančne podporovať systém doučovacích aktivít pre zaostávajúce rómske deti (v spolupráci s MVO, komunitnými centrami) – kurzy po vyučovaní,
- sledovať (kontrolovať) dôsledné dodržiavanie postupov prijímania žiakov do špeciálnych základných škôl,
- podporiť zriaďovanie integrovaných tried na ZŠ vytvorením primeraných podmienok výchovno-vzdelávacieho procesu,

- definovať kategóriu žiakov s poruchami psychického a sociálneho vývinu, s poruchami správania a s vývinovými poruchami učenia, a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (napr. ako žiakov s individuálnymi / špecifickými výchovno-vzdelávacím potrebami), ktorá by ich odlišovala od žiakov so zdravotným postihnutím vyžadujúcimi špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby,
- upraviť problematiku integrácie a reintegrácie žiakov s poruchami psychického a sociálneho vývinu, s poruchami správania a s vývinovými poruchami učenia, a detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (s individuálnymi výchovno-vzdelávacím potrebami),
- vytvoriť alternatívne učebné osnovy, ktoré budú môcť ZŠ použiť pri prispôbovaní obsahu výučby rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (odôvodnenie: redukcia obsahu, praktickejšia orientácia, učenie zážitkovou metódou, alternatívne formy vzdelávania - animácia); zároveň prijať opatrenia, ktoré zabránia zneužitiu takýchto osnov na vytváranie segregovaných tried,
- naďalej poskytovať dotácie na stravu a školské pomôcky pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia,
- vymedziť rozdiel medzi asistentom učiteľa pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia a asistenta pre zdravotne postihnutého žiaka,
- realizovať celodenný výchovný systém (odôvodnenie: uvedené opatrenie predlžuje čas dieťaťa v motivujúcom školskom prostredí a umožňuje mu zmysluplne stráviť voľný čas a pripravovať sa na vyučovanie),
- vytvoriť atraktívne edukačné prostredie rešpektujúce sociálne, kultúrne a jazykové špecifiká detí,
- pri vytváraní školských vzdelávacích programov zohľadňovať výchovné a vzdelávacie potreby rómskych detí a žiakov,
- vypracovať sociálno-kultúrne nezávislé testy školskej spôsobilosti pre 6 – 7-ročné deti (odôvodnenie: na základe poznatkov a skúseností z praxe zaktualizovať diagnostické testy – Test školskej spôsobilosti pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, nakoľko metodikami, ktoré rešpektujú špecifiká v oblasti poznania a skúseností

rómskych detí, sa primeranejšie posúdi voľba adekvátnych výchovno-vzdelávacích postupov),

- zabezpečiť testovanie školskej spôsobilosti výlučne pedagogicko-psychologickými poradňami (odôvodnenie: na základe doterajšej praxe, skúseností a poznatkov z overovania nových diagnostických testov, ktoré budú aktualizované)“ . [Online: Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v slovenskej republike solidarita– integrita – inklúzia 2008 – 2013]

4 ANTIDISKRIMINAČNÁ LEGISLATÍVA V SR

Oblasť vzdelávania Rómov a celková problematika je príliš široká a je veľmi zložitá hľadať presné hranice medzi diskrimináciou a zastaralým systémom vzdelávania v SR. Diskriminácia vo vzdelávaní nebola doteraz nikdy adekvátne skúmaná a je často veľmi dokázateľná, preto mnohé segregačné praktiky je možné a ľahko vysvetliteľné existujúcim vzdelávacím systémom. Na dvoch stranách jedného problému stojí samotná segregácia a na druhej strane nepripravenosť vzdelávacieho systému na vzdelávanie marginalizovaných skupín. Jednoducho povedané, samotným odstránením segregácie vo vzdelávaní sa rieši iba malá časť problému. Zostávajúcu časť musíme riešiť a hľadať nové podnety, ktoré by rómskym žiakom umožnili rovnakú štartovaciu dráhu vo vzdelávaní a predovšetkým na 1.stupni školskej dochádzky, ktoré je jadrom vzdelávania dieťaťa. Diskriminácia rómskych žiakov je skutočnosťou vo vzdelávacom systéme, ktorý pretrváva a uvedomuje si ho aj vláda SR. Segregácia nielen v školských zariadeniach je verejným tajomstvom . Nájsť riešenie tohto problému je komplexná úloha, ktorá si vyžaduje čas ako aj spoluprácu Rómov a nerómov. Prvým krokom riešenia tohto problému je prijatie antidiskriminačnej legislatívy a novelizácia niekoľkých zákonov za účelom ich doplnenia o diskriminačné ustanovenia.

4.1 Východiská antidiskriminačnej legislatívy

Antidiskriminačná legislatíva v Slovenskom kontexte vychádza z troch základných zdrojov: Ústavy SR, medzinárodných dohovorov o ľudských právach

a práva Európskej únie (ďalej len EÚ). Napriek tomu, že právo EÚ a povinnosť jeho aproximovania, slúžilo ako najzreteľnejší katalizátor diskusie o potrebe antidiskriminačnej legislatívy a z historického hľadiska práve Ústava SR a medzinárodné dohovory vytvorili pôdu pre prijatie slovenskej antidiskriminačnej legislatívy.

Prvá a najdôležitejšia v tomto ohľade je Ústava SR. Článok 12 Ústavy stanovuje rovnosť ľudí v dôstojnosti a právach, pričom presne upravuje rovnosť v právach bez ohľadu „ na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo k etnickej skupine, majetok, rod, alebo iné postavenie“. Zároveň ustanovením, že „ nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať“, explicitne zakazuje diskrimináciu z akéhokoľvek dôvodu v súvislosti so základnými právami a slobodami.

Nemenej dôležitými zdrojmi antidiskriminačnej legislatívy sú medzinárodné záväzky, ktoré SR prevzala ratifikovaním dohovorov o ľudských právach o jasné priznanie práva na rovnaké zaobchádzanie obsiahnuté v Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach, Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien a Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Z pohľadu SR najnovším východiskom je právo EÚ, ktoré sa po vstupe SR do EÚ dňa 1.mája 2004 stalo záväzným. Na úrovni primárneho práva čl. 13 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva v jej Amsterdamskom znení dal Rade právomoci prijať opatrenia na boj proti diskriminácii. Krátko po nadobudnutí účinnosti tohto ustanovenia prijala Rada v roku 2000 súčasné dve smernice tvoriace základ antidiskriminačnej legislatívy EÚ:

- smernicu č. 43/2000 o zásade rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod
- smernicu č.78/2000 ustanovujúcu všeobecný rámec rovnakého zaobchádzania v zamestnaní a zárobkovej činnosti

Práve povinnosť priamo aproximovať tieto dve smernice do právneho poriadku SR tvorila základnú motiváciu na prijatie antidiskriminačnej legislatívy. (Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, s. 18-19)

4.2 Ciele a filozofia antidiskriminačnej legislatívy

Na základe už spomenutých zdrojov, z ktorých antidiskriminačná legislatíva SR vychádza, boli hlavným odborným gestorom návrhov antidiskriminačnej legislatívy (Sekciou ľudských práv a menšín Úradu vláda SR) stanovené najdôležitejšie ciele, resp. stanovená filozofia antidiskriminačnej legislatívy. V prvom rade išlo o jednoznačný záujem zabezpečiť dostupnú právnu vymožitelnosť práva na rovnaké zaobchádzanie, ktoré je zakotvené v Ústave SR a v ratifikovaných medzinárodných dohovoroch. Naplnenie toto cieľa vyžadovalo zvoliť čo „najširší“ prístup k návrhu antidiskriminačnej legislatívy, t.j. aby bolo v plnej miere a do všetkých oblastí života premietnuté právo na rovnaké zaobchádzanie, resp. zásada rovnakého zaobchádzania a zákaz diskriminácie.

Druhým cieľom bolo aproximovať antidiskriminačnú legislatívu EÚ do právneho poriadku SR. Tento cieľ určoval takzvaný „ minimálny štandard“, ktorý pre návrh antidiskriminačnej legislatívy vyplýval zo záväzkov prijatých SR v rámci prístupových rokovaní do EÚ. So zabezpečením dostupnej právnej vymožitelnosti práva na rovnaké zaobchádzanie priamo súvisí aj tretí a posledný cieľ antidiskriminačnej legislatívy, ktorým bolo zlepšenie právnej ochrany obetí diskriminácie. Tento cieľ vychádzal z poznatkov krajín s dlhodobou skúsenosťou s antidiskriminačnou legislatívou, ktoré jasne hovoria o mimoriadne sťaženej pozícii obetí diskriminácie. Na jednej strane totiž obeť diskriminácie vo väčšine prípadov pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia, a nemajú tak prístup k právnej pomoci. Na druhej strane špecifiká diskriminácie komplikujú jej dokazovanie pred súdmi.

Tretím cieľom bolo preto vytvoriť podmienky, v ktorých by sa zlepšil prístup obetí diskriminácie k právnej pomoci a zároveň vytvorili podmienky na efektívnejšie dokazovanie diskriminácie pred súdmi.(Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie: Výchova k ľudským právam v boji proti diskriminácii, 2005, s.19-20)

4.3 Dostupnosť údajov o rómskych deťoch a žiakoch

Veľkým problémom je monitorovanie postavenia rómskych žiakov na školách, pretože platia obmedzenia na zber takýchto dát z legislatívnych dôvodov. Uvádza sa ako žiak zo sociálne znevýhodneného prostredia, čo nezodpovedá realite, teda rómsky žiak. Základný, často diskutovaný v literatúre diskutovaný problém súvisí s ochranou osobných údajov. Na základe ústavnej ochrany je možné údaje o národnosti dieťaťa zbierať len na základe sebaidentifikácie, teda keď sa dieťa prihlási, resp. jeho rodičia ho prihlásia k rómskej národnosti. Existuje množstvo adekvátnych dôvodov, ktoré vedú rómskeho rodiča k deklarácii inej ako rómskej národnosti. Preukazuje sa tu kontinuum nedostatočne rozvinutého etnického vedomia a obava z postihu diskriminácie. „Kým príslušníci ostatných etnických skupín na Slovensku sa obvykle hlásia k národnosti podľa etnickej príslušnosti, väčšina etnických Rómov sa k rómskej národnosti nehlási a volí si inú národnosť“ (Vaňo, 2001, s.4). Novým zdrojom s potencionálnym využitím vo vzdelávacej politike, sú údaje o počtoch žiakov zo sociálne odkázaných rodín na jednotlivých školách, ktoré pre účely využívania nových nástrojov sociálnej politiky (najmä dotovania školského stravovania a štipendií) spracúva Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny MPSV a rodiny SR.

Napriek nedostatku údajov o skutočnej situácii Rómov z hľadiska vzdelávania, štúdium vládnych dokumentov ukazuje, že vláda SR si je o základných problémoch rómskych detí vedomá a boli opakovane popísané a vzaté na vedomie vo viacerých vládnych materiáloch. Pokiaľ existuje diskriminácia na základe etnickej príslušnosti, ktorá sa pridáva k možnej diskriminácii na základe socio- ekonomického stavu, nie je možné cieľiť konkrétne opatrenia proti tejto diskriminácii bez informácií o tom, kde sa rómske deti nachádzajú a kde nie. Medzinárodné ľudsko- právne organizácie preto zber osobne neidentifikovateľných dát o etnicite považujú za jeden zo základných pilierov boja proti diskriminácii.

5 EMPIRICKÝ VÝZKUM

Každá výskumná metóda je výnimočná a má svoje výhody aj nevýhody, preto sa dá použiť iba na zber takých dát, na ktoré je predurčená. V niektorých prípadoch je nutné použiť viac ako jednu metódu, to závisí od náročnosti výskumu. Pre realizáciu výskumu sme rozhodli pre kvantitatívny výskum. Gavora (2000) definuje výskum ako „*systematický spôsob riešenia problémov, ktorým sa rozširujú hranice vedomostí ľudstva, potvrdzujú sa či vyvracajú doposiaľ získané poznatky, alebo sa získavajú nové poznatky*“. (Gavora, 2000, s. 11)

Kvantitatívny výskum vychádza z pozitivisticky orientovanej filozofie, sociológie a pedagogiky. Pri skúmaní výchovných javov sa uplatňujú kritéria prísnej vedeckosti, racionality, objektívnosti, kauzality, kvantifikovateľnosti, zákonitosti a empirickosti (Darák – Ferencová, 2001, s. 97).

5.1 Príprava a organizácia výskumu

Výskum diplomovej práce je zameraný na aktuálny stav školskej edukácie rómskych žiakov, ktoré zohľadňujú etnické, kultúrne a sociálne odlišnosti rómskych detí na 1. stupni ZŠ. Metodológia výskumu diplomovej práce zahŕňa plánovanie, organizáciu a realizáciu výskumu a spôsob vyhodnotenia a interpretácie výskumných údajov, dát, teda to, čo robí výskumník pred vstupom do terénu (plánovanie výskumu) počas terénnej fázy výskumu (použitie výskumných metód) a po návrate z terénu (vyhodnocovanie a interpretácia dát získaných v teréne (Gavora a kol., 2010)

Pre naše možné riešenie, ako tieto poznatky získať, sme sa rozhodli pre kvantitatívny výskum formou výskumného dotazníka, s ktorého zostavovaním sme začali v júny 2013, jeho dokončenie a distribúciu sme naplánovali na október 2013. Ukončenie zberu sme stanovili na február 2014. Samotné spracovanie sme naplánovali na marec 2014. Interpretácia výsledkov a dokončenie výskumu a odovzdanie práce sme naplánovali na apríl 2014.

5.2 Vymedzenie výskumného problému

Výskumný problém je definovaný ako „jasná a jednoznačná otázka, na ktorú hľadáme odpoveď. Východiskom je určitá problémová situácia“ (Maňák - Švec, 2004, s.43). Keďže sa už dlhé roky venujem práci s deťmi, zaujalo ma téma detí, ktoré sú často spoločnosťou opovrhované a odsúvané do úzadia. Práve začiatok povinnej školskej dochádzky a adaptácia na nové podmienky je zložitým obdobím každého dieťaťa, o to viac pre rómske dieťa. Preto sme zvolili toto téma, ktoré je kľúčové a ovplyvnené rodinnými podmienkami.

V našom prípade sme zvolili ako hlavnú výskumnú otázku danej problematiky následne: **Zistiť, aký je súčasný stav sociálnych podmienok pre vzdelávanie a mimoškolskú činnosť rómskych detí na 1. Stupni ZŠ ?**

Ciele výskumu:

Zistiť, či sa rodičia rómskych detí zaujímajú o školské výsledky detí.

Zistiť, či sa rodičia rómskych detí zaujímajú voľno-časové aktivity svojich detí.

Zistiť bytové a sociálne podmienky rómskych rodín, v ktorých aspoň jedno dieťa navštevuje 1. stupeň ZŠ.

Zistiť, ako rómsky rodičia postupujú pri výbere školského zariadenia.

Ďalej nás zaujímalo a zisťovanie sme zamerali na ďalšie ciele:

Zistiť doterajšie skúsenosti so ZŠ, ktorú ich dieťa toho času navštevuje a aký to má vplyv na výber školy

Zistiť, či rómsky rodičia poznajú triedneho učiteľa svojho dieťaťa

Zistiť, či vzdelanie rómskych rodičov ovplyvňuje ich pomoc deťom pri príprave vyučovanie

Výskumné otázky:

SVO 1: Ovplyvňuje veľkosť rómskej rodiny záujem rodičov o mimoškolské aktivity svojich detí?

SVO 2: Ovplyvňuje výška dosiahnutého vzdelania rómskych rodičov účasť detí na mimoškolských aktivitách ?

SVO 3: Aké sú bytové a sociálne podmienky rómskych rodín , v ktorých aspoň 1 dieťa navštevuje 1. stupeň ZŠ?

SVO 4: Ako postupujú rómsky rodičia pri výbere základnej školy pre svoje dieťa?

SVO 5: Ovplyvňuje dosiahnuté vzdelanie rómskych rodičov záujem o pomoc pri príprave detí na vyučovanie?

SVO 6: Ovplyvňuje dosiahnuté vzdelanie rómskych rodičov záujem o informácie školských výsledkov dieťaťa?

SVO 7: Poznajú rómsky rodičia triedneho učiteľa svojho dieťaťa?

Stanovené hypotézy:

H1 : Veľkosť rómskej rodiny ovplyvňuje zapojenie detí do mimoškolských aktivít

H2a : Dosiahnuté vzdelanie rómskej matky ovplyvňuje účasť dieťaťa na 1. stupni ZŠ na mimoškolských aktivitách

H2b: Dosiahnuté vzdelanie otca ovplyvňuje účasť dieťaťa na 1. stupni ZŠ na mimoškolských aktivitách

H3: Záujem rómskych rodičov žijúcich v meste a na dedine pri príprave na vyučovanie je rozdielny.

H3a: Dosiahnuté vzdelanie matky ovplyvňuje jej záujem o pomoc pri príprave dieťaťa na vyučovanie.

H3b: Dosiahnuté vzdelanie otca ovplyvňuje jeho záujem o pomoc pri príprave dieťaťa na vyučovanie

H4a: Dosiahnuté vzdelanie matky ovplyvňuje jej záujem o výsledky školskej dochádzky svojho dieťaťa.

H4b: Dosiahnuté vzdelanie otca ovplyvňuje jeho záujem o výsledky školskej dochádzky svojho dieťaťa.

5.3 Výskumný súbor (výber respondentov)

Keďže v našom prípade ide o špecifický typ respondentov, zvolili tzv. Ad hoc výskumnú metódu, kedy výber respondentov je založený na špecifických požiadavkách za konkrétnym účelom. Zvyčajne sa skúma nový súbor a oslovuje sa nová vzorka respondentov.

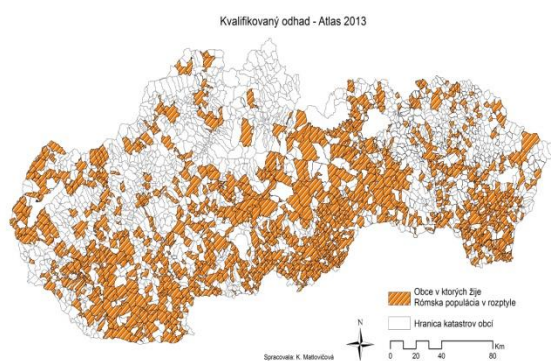
Keďže sa jedná o výskum zameraný na rómske deti, zamerali sme sa na rodičov rómskych detí, ktoré navštevujú 1.stupeň ZŠ. Ďalej sme si stanovili limit vzdialenosti a to 55 km v okruhu od Nitry. V týchto regiónoch sa nachádza značné zastúpenie rómskych občanov. Výberu respondentov predchádzalo štúdium štatistik obyvateľstva v nitrianskom a trnavskom kraji s posledného sčítania obyvateľstva k 31.3.2013. Zamerali sme sa na demografické údaje, konkrétne rómske etnikum a jeho hustotu osídlenia. Na základe toho sme vybrali obce s približne veľkým osadenstvom skúmaného etnika v oboch krajoch.

Tabuľka č.1: Prehľad respondentov

Názov obce	Kraj- okres	Počet obyvateľov	Počet obyv. rómskej národnosti	Počet dotazníkov	Odpovede žien	Odpovede mužov
Nitra	Nitriansky- Nitra	78 916	521	26	20	6
Cabaj- Čápor	Nitriansky- Nitra	3 851	111	15	8	9
Močenok	Nitriansky- Nitra	4 283	58	13	3	10
Veľké Zálužie	Nitriansky- Nitra	4 101	17	8	8	0
Šaľa	Nitriansky- Šaľa	23 554	33	5	5	0
Dvory nad Žitavou	Nitriansky- Nové Zámky	5 164	36	8	2	6
			776	75	46	31
Jelka	Trnavský- Galanta	3 906	127	15	5	10
Sládkovičovo	Trnavský- Galanta	5 479	51	9	9	0
Tomášikovo	Trnavský- Galanta	1 601	30	4	4	0
Trnava	Trnavský- Trnava	66 358	77	15	15	0
Dunajská Streda	Trnavský- Dunajská streda	22 477	623	18	15	3
Zlaté Klasy	Trnavský- Dunajská streda	3 571	649	25	10	15
			1557	86	58	28
SPOLU			2333	161	104	59

Získavanie informácií od konkrétnej skupiny respondentov je veľmi náročné a práve preto sme priamo zapojili do zberu dát triednych učiteľov na vybraných ZŠ a oslovili sme aj sociálnych a rómskych asistentov, ktorí súhlasili so spoluprácou. Celkovo sme oslovili 18 triednych učiteľov a 6 sociálnych a 8 rómskych asistentov. Z toho sa výskumu zúčastnilo 10 triednych učiteľov na ZŠ: ZŠ Tulipánova v Nitre, ZŠ Krčméryho v Nitre, ZŠ Cabaj-Čápor, špeciálna ZŠ v Jelke, ZŠ Dvory nad Žitavou, špeciálna ZŠ v Šali, ZŠ Tomášikovo, ZŠ Linčianska v Trnave, ZŠ Veľké Zálužie, ZŠ Zlaté Klasy. Traja sociálni asistenti a 3 rómski asistenti nám odporučili rodiny, kde bola realizovaná osobná návšteva a vyplnenie dotazníka, predovšetkým v Dunajskej Strede a Sládkovičove, kde sme nedostali súhlas od riaditeľov škôl realizovať výskum. Taktiež nám pomohli s výskumom v Nitre, v Trnave a v Zlatých Klasoch. V niektorých prípadoch priamo vyplnili dotazník oni. Tým sme eliminovali riziko, že respondenti nerozumeli otázke a nemajú sa kým poradiť. Zároveň sme mali istotu, že dotazník vyplnil nami oslovený respondent. Celkovo sa nám podarilo distribuovať 170 dotazníkov. Z toho sme 15 museli vyradiť z dôvodu neúplného vyplnenia alebo neplatného vyplnenia dotazníka.

Oba skúmané kraje Nitriansky a aj Trnavský ležia v juhozápadnej časti Slovenska.

Obrázok č.2: Rozptyl rómskych obcí

Obrázok č.3: Mapa Slovenska -kraje

5.4 Výskumný nástroj

Pre rýchle, jednoduché a prehľadné získavanie údajov sme zvolili jednu z najjednoduchších metód, využívanú v spoločenských vedách, a to dotazník. Táto metóda nám umožňuje osloviť veľa respondentov za relatívne krátky čas.

Švec definuje dotazník ako výskumný (prieskumný), vývojový, vyhodnocovací nástroj na hromadné a pomerne rýchle zisťovanie informácií o znalostiach, názoroch alebo postojoch opytovaných osôb k aktuálnej, alebo potencionálnej skutočnosti prostredníctvom písomného dopytovania sa. (Švec, 1998)

Otázky sme vo výskumnom nástroji- neštandardizovanom dotazníku koncipovali na základe našich špecifických požiadaviek do siedmych oblastí. Použili sme uzavreté otázky, aby sme eliminovali riziko náročnosti a nezrozumiteľnosti. Pred samotným vyplnením dotazníka sme respondentov v krátkosti informovali o zámere nášho výskumu a význame získavaných údajov. Aby sme zvýšili návratnosť dotazníkov a tým získanie potrebných informácií, sľúbili sme respondentom malý darček. Ďalším bonusom bolo, že pri prevzatí dotazníkov bude jedna známa osobnosť z televíznej obrazovky, ktorá je členom našej rodiny. Na základe toho sme získali poznatky o adaptívnych podmienkach skúmaných rodín, ktoré sú pre nich špecifické a dôležité.

Tabuľka č. 2 – Prehľad oblastí v dotazníku a jednotlivé položky z danej oblasti

RESPONDENT A DOSPELÉ OSOBY V DOMÁCNOSTI	Pohlavie respondenta, obec- trvalý pobyt, vek a vzdelanie rodičov, súčasné zamestnanie respondenta, počet dospelých osôb v rodine
DETI	Počet detí žijúcich v rodine, školopovinné deti, počet detí na 1. stupni ZŠ
ŠKOLA	Znalosť a postoj k triednemu učiteľovi, informovanosť o školských výsledkoch detí a výber školy, pomoc pri príprave na výuku, rómsky asistent, vybavenosť školskými potrebami
VZŤAH K VLASTNÝM DEŤOM	Informovanosť o záujmových krúžkoch a postoj k ich návštevnosti
MATERSKÁ ŠKOLA	Absolvovania MŠ: rodičov a detí, názor na dôležitosť návštevnosti MŠ
BYTOVÉ PODMIENKY	Aktuálne bytové podmienky: vlastnícky vzťah a veľkosť bytovej jednotky, vlastný priestor dieťaťa
ZDRAVIE	Zdravotný stav dieťaťa a rodiča, starostlivosť o dieťa

5.5 Rozbor a analýza výsledkov

Získané platné údaje od respondentov boli spracované pomocou dátovej matice pomocou programu MS Office Excel 2007 a následné štatistické overovanie hypotéz bolo uskutočnené v programe Statistica . Následne bol vytvorený číselný a grafický popis jednotlivých dát a ich vzájomné porovnanie.

POPISNÁ CHARAKTERISTIKA VÝSKUMNÉHO SÚBORU

Pohlavie

Našu výskumnú vzorku tvorilo 155 respondentov, rodičov rómskych detí, ktorých aspoň jedno dieťa navštevuje 1. stupeň ZŠ. Za použitia tabuľky početností som zistila, že sa celkovo zúčastnilo 104 žien a 51 mužov. Takmer jednonásobné zastúpenie žien vo vzorku môže byť spôsobené väčšou ochotou zo strany matiek dotazník vyplniť. V tabuľke sú uvedené hodnoty absolútnej a relatívnej početnosť zastúpenia .

Tabuľka č.3: Prehľad respondentov

	<i>NR kraj</i>	<i>TT kraj</i>	<i>Absolútna početnosť</i>	<i>Percentuálne vyjadrenie</i>
Ženy	44,23%	55,77%	51	32,9%
Muži	52,54%	47,46%	104	67,10%
Spolu	100%	100%	155	100%

Vzdelanie matky

Najčastejšie dokončené vzdelanie matiek je ukončená učňovská škola v 36 %, na druhom mieste neukončená učňovská škola v 29 % a na tretie miesto zaujala ukončená základná škola v 17 %. Najmenej je zastúpená odpoveď vysoké školy, ktorú uviedlo iba 1 % rómskych matiek.

Tabuľka č.4: Vzdelanie matky

<i>Vzdelanie matky</i>	<i>Početnosť</i>	<i>Percentuálne vyjadrenie</i>
Základná škola ukončená	27	17%
Základná škola neukončená	6	4%
Učňovská škola ukončená	56	36%
Učňovská škola neukončená	45	29%
Stredná škola ukončená	10	6%
Stredná škola neukončená	4	3%
Stredná škola ukončená maturitou	6	4%
Vysoká škola	1	1%

Vek rómskych matiek

Čo sa týka vekového zastúpenia rómskych matiek, podľa tabuľky početností vidíme, že najväčšie zastúpenie, rómskych matiek vo výskume, mala kategória 24-26 rokov v 35 %, ale tesne za ňou bola kategória 26-27 let v 34 %.

Tabuľka č.5: Vek matky

<i>Vek matky</i>	<i>Početnosť</i>	<i>Relatívna početnosť</i>
21-23 rokov	27	17%
24-26 rokov	54	35%
26-27 rokov	53	34%
28-30 rokov	15	10%
31-33 rokov	6	4%

Súčasný zamestnanie matky

Pre zistenie aké je rozloženie zamestnaní rómskych matiek som použila tabuľku početností. Na jej základe môžeme povedať, že rómske matky sú najčastejšie nezamestnané v 35 % a na rodičovskej dovolenke v 31 %. Zamestnaných je 19 % matiek a 13 % sa stará o člena rodiny.

Tabuľka č.6: Zamestnanie matky

<i>Zamestnanie matky</i>	<i>Početnosť</i>	<i>Percentuálne vyjadrenie početnosti</i>
Zamestnaná	19	12%
Nezamestnaná	54	35%
Rodičovská dovolenka	49	31%
Živnostníčka	4	3%
Práca na dohodu- brigáda	3	2%
Aktivačné práce	8	5%
Invalidná dôchodkyňa	3	2%
Vo výkone trestu odňatia slobody	1	1%
Dôchodkyňa	1	1%
Starostlivosť o člena rodiny	13	8%

Vek rómskych otcov

V tabuľke početností vidíme, že najviac zastúpenou vekovou skupinou u otcov je veková skupina 26-27 rokov a to v 39 %. Naopak najmenšie zastúpenou skupinou je skupina 31-33 ročných otcov. Zaujímavý je poznatok, že skupiny 21-23 ročných a 28-30 ročných otcov má rovnaké zastúpenie.

Tabuľka č.7: Vek otca

<i>Vek otca</i>	<i>Početnosť</i>	<i>Percentuálna početnosť</i>
21-23 rokov	157	10%
24-26 rokov	53	34%
26-27 rokov	60	39%
28-30 rokov	16	10%
31-33 rokov	11	7%

Vzdelanie otca

Na základe tabuľky početností som zistila najvyššie zastúpenie neukončeného učňovského vzdelania v 36 %. Druhé najčastejšie uvedené vzdelanie je ukončená učňovská škola (34 %) a s 15 % je zastúpená uvedená ukončená základná škola . Na základe týchto výsledkov môžeme usúdiť, že matky rómskych detí dosahujú vyššieho vzdelania ako otcovia

Tabuľka č.8: Vzdelanie otca

<i>Vzdelanie otca</i>	<i>Početnosť</i>	<i>Percentuálne vyjadrenie početnosti</i>
Základná škola ukončená	23	15%
Základná škola neukončená	8	5%
Učňovská škola ukončená	53	34%
Učňovská škola neukončená	56	36%
Stredná škola ukončená	9	6%
Stredná škola neukončená	3	2%
Stredná škola ukončená maturitou	3	2%
Vysoká škola	0	0%

Súčasnú zamestnanie otca

Tabuľka početností nám ukazuje aké zamestnanie majú otcovia rómskych detí. Najčastejšie respondenti uviedli, že pracujú na dohodu či formou brigády a to v 28 %, nezamestnaných je 23 % a zamestnaných 21 %. Zaujímavé je, že 3 % otcov je vo výkonu trestu odňatia slobody.

Tabuľka č.9: Zamestnanie otca

<i>Zamestnanie otca</i>	<i>Početnosť</i>	<i>Percentuálne vyjadrenie početnosti</i>
Zamestnaný	33	21%
Nezamestnaný	36	23%
Živnostník	13	9%
Práca na dohodu- brigáda	43	28%
Aktivačné práce	17	11%
Invalidný dôchodca	8	5%
Vo výkone trestu odňatia slobody	5	3%

Analýza dát

H1: Veľkosť rómskej rodiny ovplyvňuje zapojenie detí do mimoškolských aktivít

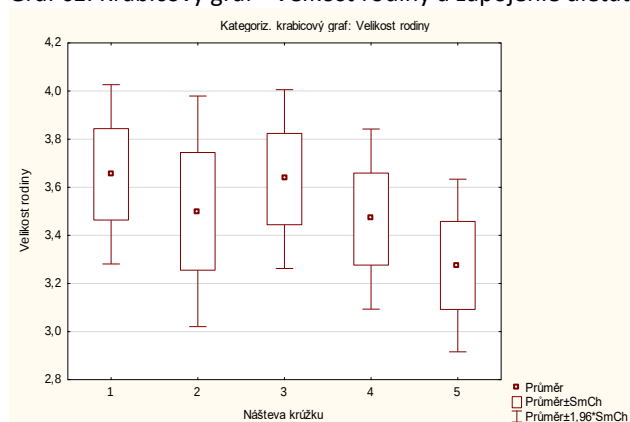
Hypotézu overujem na základe otázok č. 8¹ 9², ktoré zisťovali veľkosť rómskej rodiny, a otázky č. 23³, ktorá zisťovala či sa dieťa zúčastňuje na mimoškolských aktivitách. Aby som mohla pristúpiť k overovaniu hypotézy, najskôr som vytvorila index veľkosti rómskej rodiny a následne vzhľadom k charakteru premenných (kardinálna - s normálnym rozložením, ordinálna) som použila pre vyhodnotenie hypotézy ANOVU.

V tabuľke vidíme, že priemery v jednotlivých skupinách sa nelíšia. Na základe toho zamietam alternatívnu hypotézu a priam nulovú hypotézu, že veľkosť rodiny nemá vplyv na účasť detí na 1. stupni ZŠ na mimoškolských aktivitách.

Tabuľka č 10. Súvislosť zapojenia detí na mimoškolských aktivitách a veľkosti rodiny.

Rozkladová tabuľka popisných štatistík (matica) N=155 (V zozname závislé. premenné nie sú ChD)			
Návšteva krúžku	Veľkosť rodiny priemer	Veľkosť rodiny N	Veľkosť rodiny Sm.odchýľka
1	3,653846	39	1,187400
2	3,500000	24	1,197824
3	3,634146	41	1,214621
4	3,467742	31	1,064076
5	3,275000	20	0,818776
Všetky skupiny	3,538710	155	1,124600

Graf č1. Krabicový graf - Veľkosť rodiny a zapojenie dieťaťa do mimoškolských aktivít

¹ Počet školopovinných detí (do 15 rokov) v rodine. ² Počet dospelých osôb v byte. ³ Máte vedomosť o tom, že Vaše dieťa navštevuje nejaký krúžok v škole?

SV02: Ovplyvňuje dosiahnuté vzdelanie rómskej matky účasť jej dieťaťa na mimoškolských aktivitách?

Výskumnú otázku zisťujem na základe dvoch hypotéz, ktoré vychádzajú z otázok č. 4⁴ a č. 5⁵, ktoré zisťovali vzdelanie matky a otca, a otázky č. 23⁶, ktorá zisťovala účasť detí na mimoškolských aktivitách. Postupne vyhodnotím najskôr hypotézu H2a, ktorá zisťuje závislosť vzdelania matky a účasť dieťaťa na mimoškolských aktivitách a následne druhú hypotézu H2b, ktorá zisťuje súvislosť medzi vzdelaním otca a účasťou dieťaťa na mimoškolských aktivitách.

H2a: Dosiahnuté vzdelanie matky ovplyvňuje účasť na mimoškolských aktivitách dieťaťa na 1. stupni ZŠ.

Na základe charakteru premenných (ordinálna; ordinálna) v hypotéze použijem pre jej vyhodnotenie štatistickú metódu test dobrej zhody (Chí-kvadrát). V tabuľke testu vidíme, že deti matiek s ukončenou učňovskou školou sú omnoho viac zainteresované na mimoškolských aktivitách svojho dieťaťa, ako boli očakávané početnosti. Naopak deti matiek s ukončenou základnou školou nemajú záujem o účasť svojich detí na mimoškolských aktivitách. Doplňujúcim zistením je, matky s neukončenou učňovskou školou považujú mimoškolské aktivity za finančne náročné pre rodinu a tak sa ich deti na nich nezúčastňujú.

Na základe Pearsonovho chí-kvadrátu vyplýva, že hodnota $p=0,02$, teda menšia ako 0,05 čo znamená, že môžem prijať svoju alternatívnu hypotézu H2a, ktorá hovorí, že vzdelanie matky ovplyvňuje účasť dieťaťa na mimoškolských aktivitách.

H2b: Dosiahnuté vzdelanie otca ovplyvňuje účasť dieťaťa na 1. stupni ZŠ na mimoškolských aktivitách.

Hypotézu overujem opäť pomocou testu dobrej zhody, nakoľko premenné v hypotéze majú ordinálny charakter.

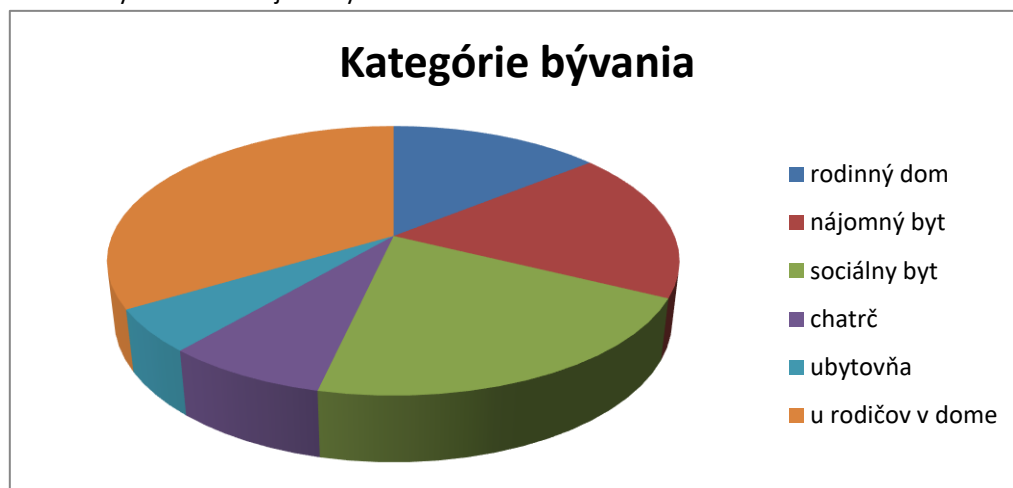
Keďže výsledná hodnota $p=0,025$, je väčšia ako hladina významnosti $p=0,05$, a takže môžem prijať svoju alternatívnu hypotézu H2b, ktorá hovorí, že dosiahnuté vzdelanie otca ovplyvňuje účasť jeho dieťaťa na 1. stupni ZŠ, na mimoškolských aktivitách.

SV03: Aké sú bytové a sociálne podmienky rómskych rodín, v ktorých aspoň jedno dieťa navštevuje 1. Stupeň ZŠ?

Typ bývania

Výskumnou otázkou chcem zistiť, aké bytové a sociálne podmienky sa vyskytujú v súčasných rómskych rodinách, kde žije aspoň jedno dieťa na 1. stupni ZŠ. Pomocou deskriptívnej štatistiky, ktorej výsledok vidíme v grafe č.1, nám ukazuje, že najčastejšie rómska rodina býva u svojich rodičov v rodinnom dome, na druhom mieste uviedli v sociálnych bytoch a na treťom mieste bývajú v prenajatých bytoch.

Graf č.1: Bývanie rómskej rodiny

Vzťah k bytovej jednotke

Na výslednom grafe č.2 je vidieť, že najväčšia časť respondentov žije v podnájmoch a prekvapivým výsledkom je, že vyše 50 respondentov má svoje vlastné bývanie v osobnom vlastníctve. Vidíme tu aj veľké zastúpenie nelegálneho bývania.

Graf č.:2 Vzťah k bytovej jednotke

Počet izieb

Respondenti ako najčastejšie bývanie uviedli, ako vidíme v grafe č.3, dvojizbové byty. Obecne možno povedať, že uprednostňujú väčšie byty s viacerými izbami. To môže mať súvislosť s veľkosťou rodín, ako uviedli respondenti, tak najčastejšie žijú u svojich rodičov, teda sa jedná o viacgeneračné bývanie.

Graf č.3... Počet izieb

Vlastný priestor dieťaťa na prípravu do školy

S početnosťou rodiny tiež súvisí najčastejšia odpoveď týkajúca sa vlastného priestoru pre dieťa, kde väčšina respondentov uviedla, že dieťa vlastný priestor pre seba nemá, ako ukazuje graf č.4. Prekvapujúci je aj výsledok, že rodičia nevedia, kde sa ich dieťa pripravuje do školy. Takmer rovnaké zastúpenie majú skupiny má vlastný kútik a pripravuje sa na kuchynskom stole.

Graf č.4.: Vlastný priestor dieťaťa na prípravu

SV04: Ako rómsky rodičia postupujú pri výbere základnej školy pre svoje dieťa?

Zaujímalo nás, na základe akých preferencií vyberajú rómsky rodičia základnú školu pre svoje dieťa. Podľa tabuľky početností som zistila, najčastejším dôvodom pre výber školy je jej blízkosť k bytovej jednotke a to až 80%. Ako druhý najčastejší dôvod uviedli, že školu navštevuje najviac rómskych detí (11%) a na treťom mieste skončil výrok, že do tejto školy chodia aj ďalšie deti z rodiny (9%). Najzaujímavejším zistením je, že ani jedného z rodičov nezaujímalo vybavenie školy.

Tabuľka č.11: Výber školy

<i>Výber školy</i>	<i>Zastúpenie respondentov podľa možnosti výberu školy</i>	<i>Percentuálne vyjadrenie</i>
Chodia sem aj ďalšie moje deti	14	9%
Táto škola je najbližšia k nášmu bydlisku	124	80%
Je tu väčšina rómskych detí	17	11%

H3: Záujem rómskych rodičov žijúcich v meste a na dedine pri príprave na vyučovanie je rozdielny.

Pre overenie hypotézy som využila dotazníkovú otázku č. 16³, ktorá zisťovala, či sa rodičia zúčastňujú na triednych schôdzkach detí, a otázku zisťujúcu či rómska rodina žije v meste alebo na dedine.

Pre vyhodnotenie hypotézy som použila opäť test dobrej zhody, nakoľko premenné sú charakteru ordinálneho a nominálneho. Vo výslednej kontingenčnej tabuľke je hodnota chí-kvadrátu (6,65) menšia ako kritická hodnota chí-kvadrátu (pre stupeň voľnosti 3 a hladinu významnosti $p=0,05$ je výsledný chí-kvadrát 7,815), teda zamietam svoju alternatívnu hypotézu a prijímam nulovú hypotézu, podľa ktorej záujem rómskych rodičov žijúcich v meste a na dedine pri príprave dieťaťa na vyučovanie nie je rozdielny.

SV06: Ovplyvňuje vzdelanie rómskych rodičov ich záujem o pomoc pri príprave svojich detí na vyučovanie?

Výskumnou otázkou zisťujem na základe dvoch hypotéz, ktoré vychádzajú z dotazníkových otázok č.4⁴ a č.5⁵, ktoré zisťovali vzdelanie matky a otca, a otázky č. 30⁶, ktorá zisťovala, či rodičia pomáhajú dieťaťu s prípravou do školy.

Ako prvé vyhodnocujem hypotézu H3a, ktorá zisťuje súvislosť vzdelania matky a jej záujem o pomoc pri príprave dieťaťa na vyučovanie a následne druhú hypotézu

³ Chodievate na triedne schôdzky?

⁴ Vzdelanie matky dieťaťa.

⁵ Vzdelanie otca dieťaťa.

⁶ Pomáhate deťom pri učení a domácich úlohách?

H3b, ktorá zisťuje súvislosť medzi vzdelaním otca a jeho záujmom o pomoc pri príprave dieťaťa na vyučovanie.

H3a: Dosiahnuté vzdelanie matky ovplyvňuje jej záujem o pomoc pri príprave dieťaťa na vyučovanie.

Pre vyhodnotenie použijem na základe charakteru premenných (ordinálna; ordinálna) test dobrej zhody. V kontingenčnej tabuľke získavame poznatok, že hladina významnosti $p=0,17$, ktorá je väčšia ako nami stanovená hodnota $p=0,05$. Na základe toho zamietam alternatívnu hypotézu a prijímam nulovú hypotézu, podľa ktorej nie je medzi dosiahnutým vzdelaním matky a jej záujmom pri príprave dieťaťa na vyučovanie súvislosť.

H3b: Dosiahnuté vzdelanie otca ovplyvňuje jeho záujem o pomoc pri príprave dieťaťa na vyučovanie

Pre overenie hypotézy som použila opäť test dobrej zhody, pretože sa jedná o premenné ordinálneho charakteru. Na základe kontingenčnej tabuľky získavame poznatok, že hladina významnosti $p=0,23$, je väčšia ako stanovená hodnota $p=0,05$, a teda musím svoju hypotézu zamietnuť a prijať nulovú hypotézu.

SV07: Ovplyvňuje dosiahnuté vzdelanie rómskych rodičov ich záujem o informácie školských výsledkov dieťaťa?

Výskumnú otázku overujem prostredníctvom dvoch hypotéz, ktoré vychádzajú z otázok č.4⁷ a č.5⁸, ktoré zisťovali vzdelanie matky a otca, a otázku č.16⁹, ktorá zisťovala, či rodičia chodia na triedne schôdzky svojich detí. Pre overenie hypotézy postupne vyhodnotím najskôr hypotézu H4a, ktorá zisťuje súvislosť vzdelania matky a jej záujem o informácie výsledkov školskej dochádzky dieťaťa a

⁷ Vzdelanie matky dieťaťa.

⁸ Vzdelanie otca dieťaťa.

⁹ Chodievate na triedne schôdzky?

následne druhú hypotézu H4b, ktorá zisťuje súvislosť medzi vzdelaním otca a jeho záujmom o informácie o školské výsledky dieťaťa.

H4a: Dosiahnuté vzdelanie matky ovplyvňuje jej záujem o výsledky školskej dochádzky svojho dieťaťa.

Aby som vyhodnotila hypotézu, použijem test dobrej zhody, pretože obe premenné sú ordinálnej úrovne.

Podľa výsledku kontingenčnej tabuľky je hodnota $p=0,13$, čo je vyššia hodnota ako stanovená hladina významnosti ($p=0,05$), takže musím svoju hypotézu zamietnuť a prijať nulovú hypotézu, podľa ktorej medzi vzdelaním matky a jej záujmom o školské výsledky dieťaťa nie je súvislosť.

H4b: Dosiahnuté vzdelanie otca ovplyvňuje jeho záujem o výsledky školskej dochádzky svojho dieťaťa.

V rámci tejto hypotézy som použila opäť test dobrej zhody a kontingenčná tabuľka nám poukázala, že medzi premennými nie je súvislosť, nakoľko hladina významnosti $p=0,15$, teda je vyššia ako stanovená hladina významnosti $p=0,05$. Na základe týchto zistení svoju hypotézu zamietam a prijímam nulovú hypotézu, podľa ktorej medzi vzdelaním otca a jeho záujmom o školské výsledky dieťaťa nie je žiaden súvis.

SV08: Poznajú rómsky rodičia triedneho učiteľa svojho dieťaťa na 1.stupni ZŠ?

Touto výskumnou otázkou som chcela zistiť, či rómsky rodičia vôbec poznajú triedneho učiteľa a ak áno, v akej miere. Pre vyhodnotenie tejto otázky som použila tabuľku početností. Tá ukazuje, že väčšina rodičov vie zhruba, kto je triednym učiteľom ich dieťaťa. Z toho 30% ho pozná dobre, 38% ho už niekedy videlo a 14% rómskych rodičov uviedlo, že triedneho učiteľa nepoznajú.

Tabuľka č12. :Znalosť triedneho učiteľa svojho dieťaťa

	Zastúpenie respondentov podľa možností	Percentuálne vyjadrenie
Poznám ho dobre	47	30%
Párkrát som ho videl/a	59	38%
Asi viem kto to je	27	18%
Nepoznám ho	22	14%

ZHRNUTIE VÝSLEDKOV ŠETRENIA

Záverečné šetrenie tejto práce bolo orientované na rodičov rómskych detí, ktorých aspoň jedno dieťa navštevuje 1. stupeň ZŠ. Cieľom šetrenia bolo zistiť, aký je súčasný stav sociálnych podmienok pre vzdelávanie a mimoškolskú činnosť rómskych detí na 1. stupni ZŠ a ďalej zistiť, či sa rodičia rómskych detí zaujímajú o školské výsledky detí a ich voľno-časové aktivity, a zistiť v akých bytových a sociálnych podmienkach naši respondenti žijú. Ďalej nás zaujímalo, čo ovplyvňuje výber školského zariadenia.

Šetrenie prebiehalo v dvoch krajoch: v Nitrianskom a Trnavskom, ktoré spolu susedia a v miestach, kde je obdobné zastúpenie rómskej populácie. Celkovo sa nám podarilo distribuovať 170 dotazníkov, ale výskumnú vzorku napokon po prekontrolovaní vyplnených dotazníkov tvorilo 155 respondentov. Niektoré dotazníky sme museli vyradiť z dôvodu neúplnosti odpovedí alebo chybné označenej odpovede. Celkovo sa zúčastnilo 104 žien (67,1%) a 51 mužov (32,9%). Z toho najviac respondentiek (35%) bolo vo veku 24-26 rokov, naopak najmenšiu skupinu (4%) tvorili ženy vo veku 31-33 rokov. Z mužskej populácie bola najviac zastúpená veková kategória 26-27 rokov a to 39% a najmenej (7%) zhodne ako u žien kategória 31-33 rokov.

Vyhodnotenie výskumnej otázky, že veľkosť rómskej rodiny ovplyvňuje účasť na mimoškolských aktivitách sa nám nepotvrdila. Rómsky rodičia nepovažujú dôležité pre svoje dieťa umelecký či športový rozvoj, nevidia možný potenciál ďalšieho využitia takejto činnosti. V tomto prípade musíme súhlasiť s Vágnerovou, a to konkrétne, že „mnoho rodičov považuje školský vek za dobu určitého provizória. Dieťaťu naplánujú užitočné činnosti, ktoré chápu ako prostriedok k dosiahnutiu zatiaľ vzdialeného cieľa a aktivity, ktoré takýto význam nemajú, považujú za zbytočnú stratu času.“ (Vágnerová, 2008, s. 283)

V prípade ďalšej výskumnej otázky a to či ovplyvňuje výška dosiahnutého vzdelania rómskych rodičov účasť detí na mimoškolských aktivitách zistujeme zo šetrenia, že je tu súvis. Naším šetrením sme zistili, že deti matiek s ukončenou učňovskou školou sú omnoho viac zainteresované na mimoškolských aktivitách svojho dieťaťa. Naopak deti matiek s ukončenou základnou školou nemajú záujem o účasť svojich detí na mimoškolských aktivitách. Dokonca matky s neukončenou

učňovskou školou považujú mimoškolské aktivity za finančne náročné pre rodinu a tak sa ich deti na nich nezúčastňujú. A tak isto sme zistili, že je súvis v motivácii aj s výškou otcovho vzdelania, ktorý je často pre dieťa väčšou autoritou. Pre deti v tomto školskom období je potrebná motivácia od oboch rodičov . Vágnerová uvádza , že „ deti prijímajú názory dospelých a nepochybujú o nich nielen preto, že sú pre nich autoritou, ale aj preto, že ich rozhodnutie chápu ako súčasť reality“ (Vágnerová, 2008, s.250) a až v neskoršom veku začínajú oponovať. Preto je toto obdobie najvhodnejšie pre motiváciu detí k mimoškolským aktivitám. Nákonečný hovorí o predpokladom vývine schopností a včasnej stimulácii danej vlohky a o systematickom a intenzívnom cvičení od detstva, navodenia a udržiavania optimálnej motivácie (Nákonečný,1995).

A s tým súvisí aj ďalší výskumný problém, súvis vzdelania rómskeho rodiča a záujem na pomoc pri príprave dieťaťa na vyučovanie. To sme zisťovali pomocou dvoch hypotéz, ktoré vychádzajú z dotazníkových otázok , ktoré zisťovali vzdelanie matky a otca, a otázky, ktorá zisťovala, či rodičia pomáhajú dieťaťu s prípravou do školy. Výsledkom nášho šetrenia je, že nie je medzi dosiahnutým vzdelaním matky a ani otca súvislosť so záujmom pri príprave dieťaťa na vyučovanie . Rodičov nezaujíma a ani nemotivujú svoje dieťa k príprave na vyučovanie, čo často vyplýva z vlastnej skúsenosti rodičov. Vágnerová udáva, že školský prospech a úspešnosť nie sú podmienené iba mierou rozvinutých schopností, ale aj aktivačno-motivačnými vlastnosťami žiaka. Ale v prípade nedostatočnej motivácie žiak nevyužíva svoje schopnosti v dostatočnej miere (Vágnerová,2001). Ďalším Vágnerovej tvrdením a jej kolegov je , že úroveň motivácie k učeniu sa mení pôsobením rôznych činiteľov (osobnosť žiaka, učiteľa, prostredie, sociálna skupina a pod.), (Svoboda, Krejčířová,Vágnerová, 1997), teda aj rodičov a celej rodiny žijúcej v takomto prostredí. Väčšinou, ako vychádzame z nášho ďalšieho šetrenia týkajúceho sa bývania, rómske rodiny býva u svojich rodičov v rodinnom dome, na druhom mieste uviedli v sociálnych bytoch a na treťom mieste bývajú v prenajatých bytoch. Obecne možno povedať, že uprednostňujú väčšie byty s viacerými izbami. To môže mať súvislosť s veľkosťou rodín, ako uviedli respondenti, tak najčastejšie žijú u svojich rodičov v podnájme, teda sa jedná o viacgeneračné bývanie a často aj mimo obce. Stotožňujem sa v názore so Sandlerom , že neintegrovaná časť rómskej populácie žije oddelene od nerómskeho obyvateľstva (obvykle v segregovaných

osadách) (Sandler,2004. A preto aj vplyv okolia je výrazne obmedzený, reprodukčne správanie v osadách sa často riadi vlastnými pravidlami založenými na tradícii a miestnych zvyklostiach. (Sandler,2004). Preto nie je divu, že s početnosťou rodiny tiež súvisí najčastejšia odpoveď týkajúca sa vlastného priestoru pre dieťa, kde väčšina respondentov uviedla, že dieťa taký priestor pre seba nemá, aby sa mohlo pripravovať do školy.

Pri zisťovaní ďalšej výskumnej otázky sme zistili, že väčšina rodičov vie zhruba, kto je triednym učiteľom ich dieťaťa. Z toho 30% ho pozná dobre, 38% ho už niekedy videla a 14% rómskych rodičov uviedlo, že triedneho učiteľa nepoznajú vôbec. Tento fakt môže vychádzať aj z toho, že rodičia sa nechceli prezentovať nezáujmom o školské výsledky svojich detí, pretože pri riešení otázky ako súvisí vzdelanie otca a matky s ich záujmom o školské výsledky dieťaťa, náš výsledok bol prekvapivý, že nie je žiaden súvis. Záujem je informáciach školských výsledkov nie je prioritou rómskych rodičov. Podľa Rosinského prioritou je uspokojovanie elementárnych potrieb, ku ktorým vzdelanie nepatrí. Škola a školské výsledky sa často spájajú len s ďalšími výdavkami, ktoré rodičia považujú za zbytočné, keďže pravdepodobnosť získania zamestnania aj s vyšším vzdelaním je nízka (Rosinský, 2006), čo poukazuje aj na náš výsledok výskumného šetrenia.

ZÁVER

Cieľom mojej práce bolo zistiť, aký je vplyv sociálnych podmienok v rómskych rodinách, v ktorých žije dieťa navštevujúce 1. stupeň ZŠ a či spoluprácou školy a rómskych rodičov sa môže zvýšiť úspešnosť rómskych detí v edukačnom prostredí základnej školy a taktiež mimoškolských aktivít.

Vykonaný orientačný prieskum vo vybraných obciach Nitrianskeho a Trnavského kraja formou neštandardizovaného dotazníka je síce orientačnou sondou k získaniu poznatkov, ale v skutočnosti sa nevymyká od údajov všeobecne prezentovanými mimovládnyimi organizáciami. Ako vyplýva zo zistení, najväčším Rómom je ich nízka vzdelanosť. Celospoločenská integrácia Rómom je nemysliteľná bez zásadných systémových zmien v edukácii rómskych žiakov. Problematika edukácie rómskych žiakov patrí v súčasnosti v pedagogike k mimoriadne aktuálnym a diskutovaným problémom. Hlavnú úlohu zohráva nedôvera rómskych rodičov ku škole, na ktorú pozerajú ako na inštitúciu majority. Táto nedôvera je často motivovaná predsudkami a negatívnymi skúsenosťami rómskych rodičov. Necítia potrebu byť v škole, pretože dospelí Rómovia nepoznajú, či si neuvedomujú hodnotu vzdelania. Škola ako inštitúcia by mala vyvinúť väčšie úsilie pri prekonávaní predsudkov, získať si dôveru rómskych rodičov a umožniť im, aby sa mohli účastniť na vyučovaní. A ak aj samotní Rómovia pochopia tento účel systému vzdelávania svojich detí, prestanú sa obávať o svoje deti a podporia to, čo ich deťom poskytne oveľa viac pomoci a predovšetkým im dá reálnu šancu byť úspešní. V tejto súvislosti je potrebné vychádzať z našich vlastných skúseností, ale rovnako je potrebné získavať kvalitné aktuálne informácie o vzdelávaní z iných európskych krajín. A práve naša práca môže byť malým kúskom skladačky, z ktorej sa takýto celoeurópsky systém zoskladá.

LITERÁRNE A ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

AUGUSTINI AB HORTIS, S.: Cigáni v Uhorsku- O dnešnom stave, zvláštnych mravoch a spôsobe života , ako aj ostatných zvláštnostiach a danostiach Cigánov v Uhorsku 1775-Zigeuner in Ungarn 1775 Bratislava Štúdio - dd - Bratislava, 1995. S 203

DARÁK, M. – FERENCOVÁ, J.: Metodológia pedagogického výskumu. Terminologické minimum. Prešov: ManaCon, 2001. ISBN 80-89040-07-1.

EURÓPSKA ÚNIA A RÓMOVIA ,online,<http://weuropska-unia-a-romovia> [citované 2014-03-21].

GAVORA, P.: Úvod do pedagogického výskumu. Brno: Paido, 2000.ISBN 80-85931-79-6.

GAVORA, P. a kol. (2010). Elektronická učebnica pedagogického výskumu. [online]. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. [citované 2014-03-02]. Dostupné na: <http://www.emetodologia.fedu.uniba.sk/>

HRONCOVÁ, J.: Sociológia výchovy. Banská Bystrica: UMB, 1996. ISBN 80-88825-37-7

HRONCOVÁ,J.- HUDECOVÁ, A.- MATULAYOVÁ,T.: Sociálna pedagogika a sociálna práca. Banská Bystrica: UMB, 2001. s.298 ISBN 80-8055-427-7

KOL. MACZEJKOVÁ, M., PAVELČÁK, J., ŠIMKOVÁ, E., SKOUMALOVÁ, V., HVOZDOVIČ, Ľ.: Spolupráca školy. In prípravný- nultý ročník v základnej škole pre šesťročné deti nepripravené pre úspešný vstup do školy. Prešov: Metodické centrum Prešov, 2000, ISBN 80-8045-218-0

KRIGLEROVÁ, G., E. : Formovanie postojov a vzájomných vzťahov. In VAŠEČKA M.- JURÁSKOVÁ M.- KRIGLEROVÁ E.- RYBOVÁ J.: Rómske hlasy. Bratislava: IVO 2002. S.122-126 ISBN 80- 88935-36-9

KUŠNIERIKOVÁ, N. (In): Rómovia- Vzdelávanie- Tretí sektor. Bratislava, PDCS- Centrum prevencie a riešenia problémov, 2001. s.76. ISBN 80-968095-6-3.

LEHOCKÁ, L. : Úvod do etnológie. Záznam prednášky, konanej dňa 07.02. 2004 na UKF- FSVaZ, pracovisko Lučenec.

LEVICKÁ, J.: Protidrogové fórum 2000/2001, Vydal: Mestský úrad, Piešťany: Tising press, 115 s. ISBN 80-968706-2-9

- MAŇÁK, J. – ŠVEC, V.: *Cesty pedagogického výskumu*. 2004. Brno: Paido. ISBN 80-7315-078-6.
- MATOUŠEK, O. a kol.: *Metódy a riadenie sociálnej práce*. Praha: Portál, 2008. s. 384. ISBN 978-80-7367-502-8
- NÁKONEČNÝ, M.: *Psychológia osobnosti*. Academia, 1995, s. 336. ISBN: 80-200-0628-1
- ONDERČOVÁ, V.: *Pomocný program pre sloboprosievajúcich rómskych žiakov*. Prešov: Vyd. Metodicko- pedagogické centrum, 2003. ISBN 80-8045-308-x
- ONDREJKOVIČ, P.: *Socializácia mládeže ako východisková kategória sociológie výchovy a sociológie mládeže*. Bratislava: SAV 1997. ISBN 80-224-0476-4
- ORAVCOVÁ, J.: *Kapitoly zo sociálnej psychológie*. Žilina, Edis- Inštitút priemyselnej výchovy, 2007. s. 130. ISBN 978-80-8070-643-2
- PRŮCHA, J.: *Multikultúrna výchova. Příručka (nielen) pre učiteľov*. Praha: Triton, s. 238, ISBN 80-7254-866.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha, Portál 1995. s. 292, ISBN 80-7178-772-8
- RADA EURÓPY KRITIZUJE, ŽE RÓMČINU POVAŽUJEME ZA NEPOTREBNÚ . [online]. Dostupné na :<http://romovia.sme.sk/c/6908395/rada-europy-kritizuje-ze-romcinu-povazujeme-za-nepotrebnu.html#ixzz2tC8zVIXB> [citované 2013-08-21].
- RÓMOVIA VČERA, DNES A ZAJTRA : Zborník z konferencie Spišská Nová Ves 29.10.1999 ; red. Eva Poláková. - 1. vyd. - Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2000. - 86 s. ISBN 80-8050-302-8.
- ROSINSKÝ, R.: *Čhavale Romale alebo Motivácia rómskych žiakov k učeniu*. Nitra: UKF FSV, 2006. ISBN 80-8050-955-7
- SANDLER, A.: *Rómske deti v slovenskom školstve*, Bratislava, s. 94, 2004. ISBN 80-89041-81-7
- STRIEŽENEC, Š.: *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: AD, 1996 256 s. ISBN: 80-967589-0-X
- SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M.: *Psychodiagnostika detí a dospievajúcich*. Praha: Portál, 2001. s. 791. 978-80-7367-566-0
- ŠVEC, Š.: *Metodológia vied o výchove*. Bratislava: IRIS 1998, 303 s. ISBN 80-88778-73-5.

VAŇO, B.: Demografická charakteristika rómskej populácie v SR. [online] Inštitúte informatiky a štatistiky Bratislava, 2001,s.16. Edícia: Akty. [citované 2014-04-02]. Dostupné na: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/rom.pdf>

VÁGNEROVÁ, M. : Psychológie handicapu. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-929-4

VÁGNEROVÁ, M.: Psychológie problémového dieťaťa školského veku. Praha: UK.1997, s. 170 ISBN: 80-7184-488-8

VÁGNEROVÁ, M. : Vývojová psychológia- detstvo a dospelosť. Praha: Karolinum, 2008.s.467 ISBN 978-80-246-0956-0

VALACHOVÁ, D.: Technológia vzdelávania, 2001, roč.9, č.6, str.6-9

VALACHOVÁ,D.- KADLEČÍKOVÁ,Z.-BUTAŠOVÁ,A.-ZELINA, M.: Vzdelávanie Rómov. Bratislava: Svornosť 2002. ISBN 80-08-03339-8.

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z MEDZINÁRODNEJ KONFERENCIE konanej dňa 9. Decembra 2004 v Bratislave: Výchova k ľudským právam v boji proti diskriminácii. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2005. s.110. ISBN 80-89016-12-X.

ZEMAN, V. : Rómske dieťa v škole a spoločnosti. In: HÁBOVČÍKOVÁ, B.- HÁBOVČÍK, O. : Rómska rodina a škola v multikultúrnom priestore. Nitra: UKF, 1998. ISBN 80-967937-1-3

ZEMAN, V.: In BOHUŠOVÁ, K.: Postavenie Rómov v spoločnosti v minulosti a dnes. Vybrané aspekty, Bratislava. Národné osvetové centrum, 1998.

PRÍLOHY

Dotazník

Sociálne podmienky na výuku pre rómskych žiakov na 1. stupni ZŠ na

Vážení respondenti. Prosíme Vás o vyplnenie dotazníka, ktorý sa zaoberá aktuálnymi sociálnymi problémami rómskych detí v SR na 1. stupni (1-4. ročník) ZŠ. Dotazník je anonymný. Vyplní ho iba jeden člen rodiny rómskeho dieťaťa (rodič, opatrovník, ...), prípadne osoba, ktorá stojí v čele rodiny. Prosíme Vás o pravdivé odpovede, ktoré kriticky zhodnotia aktuálny stav. Tieto údaje budú použité vo výskume diplomovej práce Masarykovej univerzity v Brne v ČR a nebudú nikde zverejnené. Veľmi pekne vám ďakujeme za čas, ktorý strávite pri vyplnení tohto dotazníka

Obec:

Vaše odpovede zakrúžkujte, prípadne dopíšte.

1)Pohlavie respondenta : 1) žena

2) muž

2) Vek matky dieťaťa :

3) Vek otca dieťaťa:

4) Vzdelanie matky dieťaťa:

1)Základná škola ukončená

5) Stredná škola ukončená

2)Základná škola neukončená

6) Stredná škola neukončená

3) Učňovská škola ukončená

7) Stredná škola ukončená maturitou

4) Učňovská škola neukončená

8) Vysoká škola

5) Vzdelanie otca dieťaťa:

1)Základná škola ukončená

5) Stredná škola ukončená

2)Základná škola neukončená

6) Stredná škola neukončená

3) Učňovská škola ukončená

7) Stredná škola ukončená maturitou

4) Učňovská škola neukončená

8) Vysoká škola

6) Súčasné zamestnanie matky:

1)Zamestnaná

2) Nezamestnaná

3) Rodičovská dovolenka

4) Živnostníčka

5) Práca na dohodu- brigáda

6) Aktivačné práce

7) Invalidná dôchodkyňa

8) Vo výkone trestu odňatia slobody

9) Dôchodkyňa

7) Súčasné zamestnanie otca :

1)Zamestnaná

2) Nezamestnaná

3) Rodičovská dovolenka

4) Živnostníčka

5) Práca na dohodu- brigáda

6) Aktivačné práce

7) Invalidná dôchodkyňa

8) Vo výkone trestu odňatia slobody

9) Dôchodkyňa

8)Počet školopovinných detí (do 15 rokov) v rodine:

9) Počet dospelých osôb v byte:

10)Počet školopovinných detí na 1. stupni:

11) Poznáte triedneho učiteľa Vášho dieťaťa?

1) poznám ho dobre

2) párkrát som ho videl/a

3) asi viem kto to je

4) nepoznám ho

12) Myslíte si, že vzťah triedneho učiteľa k Vášmu dieťaťu je:

1) veľmi dobrý

2) dobrý

3) uspokojivý

4) viac uspokojivý ako zlý

5) nepoznám ho, neviem to posúdiť

13) Myslíte si , že triedny učiteľ Vašej dcéry/ syna je odborníkom na svojom mieste?

1) určite áno

2) možno

3) neviem

4) nie je dostatočne

5) neviem to posúdiť

14) Ak by ste mali právomoc, zmenili by ste triedneho učiteľa Vašej dcéry/ syna?

1) určite áno

2) možno

2) neviem

4) je mi to jedno

5) Nie

15) Myslíte si, že triedny učiteľ sa dostatočne venuje vašej dcére/ synovi počas školskej výuky?

1) áno, dostatočne

2) mohol by sa viac venovať

3) postačuje to

4) nevenuje sa mu dostatočne

5) myslím si, že ho ignoruje a nejaví o neho žiaden záujem

16) Chodievate na triedne schôdzky?

1) áno vždy

2) bol som už viac ako 2- krát

3) už som tam raz bol

4) nechodím

5) je to podľa mňa zbytočné

6) možno tam niekedy pôjdem

17) Sťažovali ste sa niekedy na triedneho učiteľa u riaditeľa?

1) áno

2) nie

3) nemal som doteraz dôvod

4) ak budem mať dôvod, vybavím si to s ním osobne

18) Ak ste sa sťažovali na učiteľa, bolo toto prešetrené?

0) nestážoval sa

1) áno riaditeľ to prešetril

2) myslím si, že nie dostatočne

3) riaditeľ to ignoroval

4) vynadal som riaditeľovi

19) Hovoríte doma so svojou dcérou/ synom o triednom učiteľovi?

1) často

2) niekedy

2) málokedy

4) nikdy o tom nehovoríme

20) Myslíte si, že ste dostatočne informovaný o známkach Vášho dieťaťa?

1) áno, viem to dobre

2) postačuje mi to

3) nezaujímam sa o to

4) je to pre mňa nepodstatné

21) Aký bol dôvod pre výber školy Vašej dcéry/ syna?

1) chodia sem aj ďalšie moje deti

2) chodil/a som sem aj ja

3) táto škola je najbližšia k nášmu bydlisku

4) je tu väčšina rómskych detí

5) je tu dobré vybavenie školy

22) Ktorý druh triedy by ste pre svoje dieťa uprednostnili?

1) čisto rómsku triedu

2) zmiešanú triedu (biely aj čierny)

3) je mi to jedno

4) trieda bielych

23) Máte vedomosť o tom, že Vaše dieťa navštevuje nejaký krúžok v škole?

1) Áno viem

2) neviem

3) Nenavštevuje

4) nebude sa zbytočne zaťažovať hlúposť

5) je to finančne náročné

24) Ak áno, navštevuje:

1) 1 krúžok

2) 2 krúžky

3) 3 a viac krúžkov

25) Viete o tom, že Vaša dcéra/ syn vyniká v niektorom krúžku (má talent)?

1| Viem o tom a podporujem ho

2| Viem o tom, je to jeho vec

3| Nezaujíma ma to

4| Je to hlúposť, nepodporujem ho

26) Navštevovali ste Vy MŠ?

1) Áno

2) nie

3) Nejaký čas áno

27) Navštevovalo Vaše dieťa MŠ?

1) Áno

2) nie

3) Nejaký čas áno, krátko

28) Považujete návštevu MŠ ako dôležité pred nástupom na ZŠ?

1) Je to dôležité

2) Veľmi

3) Iba trochu

4) Vôbec

5) Dieťaťu to uškodilo

6) Naviem to posúdiť

29) Myslíte si, že to Vášmu dieťaťu uľahčilo nástup do základnej školy?

1) Je to dôležité	2) Veľmi
3) Iba trochu	4) Vôbec
5) Dieťaťu to uškodilo	6) Neviem to posúdiť

30) Pomáhate deťom pri učení a domácich úlohách?

1) Áno, pravidelne	2) občas
3) iba niekedy	4) nikdy

31) Kto pomáha najčastejšie Vášmu dieťaťu pri učení?

1) Učí sa samo	2) učí sa so starším súrodencom
3) Učí sa s kamarátom	4) učí sa s babkou/ dedkom
5) Nepotrebuje pomoc	6) neviem
7) So mnou	

32) Rozprávate sa so svojím dieťaťom o priebehu školského dňa a jeho záľubách?

1) áno	2) niekedy
3) nemám na to čas	4) nezaujíma ma to

33) Myslíte si, že Vaše dieťa má všetko potrebné zo školských potrieb?

1) má všetko	2) má toho dost', postačuje to
3) nemá všetko	4) nemusí mať všetko

34) Myslíte si, že Vaše bytové podmienky sú vyhovujúce pre výchovu dieťaťa a jeho prípravu do školy?

1) sú dobré	2) sú postačujúce
3) nám to vyhovuje	4) mali by byť lepšie
5) sú nedostatočné	6) sú katastrofálne

35) Bývate v :

1) rodinný dom	2) nájomný byt

3) sociálny byt

4) v chatrči

5) na ubytovni

6) u rodičov v dome

67) Vlastnícky vzťah Vašej bytovej jednotky je:

1) osobné vlastníctvo

2) prenájom od správcu

3) podnájom

4) nelegálne bývanie

37) Má Vaše obydlie kuchyňu a :

1) 1 izbu

2) 2 izby

3) 3 izby a viac

4) máme iba jednu miestnosť, ktorá je aj kuchyňou

38) Má Vaše dieťa vlastný priestor na prípravu do školy?

1) má vlastný stôl

2) má vlastný kútik

3) pripravuje sa v kuchyni

4) nemá

5) neviem kde sa pripravuje

Ďakujem za vyplnenie dotazníka.

